

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького**

Кафедра права

Гапотій В.Д.

Інформаційне право
Навчальний посібник

Мелітополь, 2019

УДК 35.078.3 (075.8)

Г 19

Рекомендовано

Рецензенти:

Губа Анатолій Васильович, професор, доктор педагогічних наук, завідувач кафедрою суспільно-правових дисциплін і менеджменту освіти історичного факультету Харківського національного університету імені Г.С. Сковороди.

Гавриленко Олександр Анатолійович – доктор юридичних наук, професор кафедри міжнародного та європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Гапотій В.Д.

Г 19 Інформаційне право: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» / В.Д. Гапотій. – Мелітополь ФОП Однорог Т.В., 2019. – 98 с.

ISBN

Навчальний посібник «Інформаційне право» містить розширені плани лекцій та опорні конспекти лекцій, плани практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи, питання, які виносяться на залік та іспит для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання.

УДК 35.078.3 (075.8)

© Гапотій В.Д., 2019

З М І С Т

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА	4
КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ	8
Тема 1. Інформація та інформаційні технології у сучасному світі...8	
Тема 2. Інформаційна сфера та інформаційна інфраструктура	19
Тема 3. Правові особливості інформації та інформаційних процесів.....	26
Тема 4. Предмет та методи інформаційного права.....	36
Тема 5. Система принципів інформаційного права	43
Тема 6. Система інститутів та термінологічна система інформаційного права.....	50
Тема 7. Інформаційне право як галузь права	56
Тема 8. Правовідносини в інформаційній сфері	63
Тема 9. Правосвідомість та інформаційне право.....	67
ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ.....	75
ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ.....	80
РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.....	82
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	85
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	86
Додаток А. Орієнтовні теми рефератів.....	94
Додаток Б. Орієнтовні питання до заліку.....	95

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Програму навчальної дисципліни «Інформаційне право» складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки СВО «бакалавр», галузь 08 «Право», спеціальності 081 «Право».

Навчальна дисципліна належить до циклу базових дисциплін.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є надання базових знань з теоретико-методологічних засад, генезису, еволюції і сучасного стану інформаційного права, системи інформаційного законодавства, а також відповідних теоретичних знань, наукових розробок, спрямованих на сприйняття та вдосконалення інформаційного права та інформаційного законодавства як правової бази інформаційного суспільства. Структурно і змістовно навчальна дисципліна представлена у вигляді тематичних блоків навчального курсу (розділів) , що охоплюють ключові проблеми інформаційного права.

Міждисциплінарні зв'язки: конституційне право, теорія держави і права, цивільне право, право інтелектуальної власності, господарське право, адміністративне право, кримінальне право, адміністративна відповідальність, міжнародне право, філософія, інформатика, теорія управління, моделювання.

II. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КРЕДИТНОГО МОДУЛЯ

2.1. Вивчення навчальної дисципліни «Інформаційне право» здобувачами вищої школи спрямоване на досягнення:

а) *загальноосвітньої мети:*

- підвищення правової культури та ерудиції випускників, оволодіння ними знаннями щодо інформаційного права та інформаційного законодавства;

б) *науково-юридичної мети:*

- набуття умінь і навичок ефективного застосування положень інформаційного права та інформаційного законодавства для забезпечення захисту інформаційних прав та інтересів людини, суспільства та держави;

- опанування необхідною науково-методологічною підготовкою, яка забезпечує бачення проблем, що виникають, шляхів їх розв'язання, застосовуючи навички творчого мислення та самовдосконалення свого професійного рівня;

- формування навичок прийняття рішень у складних слідчих ситуаціях, опанування логікою дослідження та тлумачення правових норм;

в) *виховної мети*:

- формування відданості ідеям істини, добра, справедливості і законності, почуття відповідальності перед людиною, суспільством і державою.

2.2. Основними завданнями навчальної дисципліни «Інформаційного права» є:

- комплексний розгляд теоретичних основ науки інформаційного права;
- опанування студентами понятійного апарату науки інформаційного права;
- вивчення закономірностей обороту інформації та діяльності в інформаційній сфері;
- набуття вмінь використовувати вищевказані закономірності в діяльності з застосування норм інформаційного права;
- ознайомлення студентів із сучасними методами правового регулювання інформаційних відносин;
- оволодіння практичними навичками щодо застосування норм інформаційного права.

2.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- роль та значення інформації та інформаційних технологій у сучасному світі;
- правові особливості інформації та інформаційних процесів;
- інформаційну сферу як об'єкт правового регулювання;
- інформаційну інфраструктуру і суспільні відносини;
- предмет та методи інформаційного права;
- правовідносини в інформаційній сфері;
- систему принципів інформаційного права;

- систему інститутів та термінологічну систему інформаційного права;
- визначення інформаційного права як галузі права;
- основні положення щодо взаємозв'язку правосвідомості та інформаційного права.

вміти:

- вільно орієнтуватися в системі правового забезпечення інформаційної сфери;
- вміти використовувати знання законодавчих та нормативних актів для організації діяльності в інформаційній сфері;
- вміти бачити перспективи розвитку та проблеми правового регулювання в інформаційній сфері.
- орієнтуватися у інформаційному законодавстві, яке стосується регулювання правовідносин в інформаційній сфері;
- застосовувати нормативно-правові акти інформаційного законодавства у практичній діяльності, зокрема під час використання інформаційних технологій;

мати досвід:

- визначення нормативно-правових актів та застосування їх норм для забезпечення правового регулювання конкретних видів суспільних відносин в інформаційній сфері.

III. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 60 годин, які складають 2 кредити ЄКТС.

Програма навчальної дисципліни складається з одного змістовного модуля:

Форма навчання	Семестр	Всього кредитів	Всього годин	Розподіл навчального часу за видами занять					Семестрова атестація
				Лекції	Практичні	Реферат	Модульна/ Домашня контрольна робота	Самостійна робота студента	
Денна	6	2	60	18	18	1	1	24	залік
Заочна	6	2	60	6	2	-	1	52	залік

IV. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	Всього	Лекції	Практ. занят.	Індив. занят.	Самост. робота
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Основні засади інформаційного права					
Тема 1. Інформація та інформаційні технології у сучасному світі.	6	2	2	-	2
Тема 2. Інформаційна сфера та інформаційна інфраструктура.	6	2	2	-	2
Тема 3. Правові особливості інформації та інформаційних процесів.	6	2	2	-	2
Тема 4. Предмет та методи інформаційного права.	6	2	2	-	2
Тема 5. Система принципів інформаційного права.	6	2	2	-	2
Тема 6. Система інститутів та термінологічна система інформаційного права.	6	2	2	-	2
Тема 7. Інформаційне право як галузь права.	6	2	2	-	2
Тема 8. Правовідносини в інформаційній сфері.	6	2	2	-	2
Тема 9. Правосвідомість та інформаційне право.	4	2	2	-	2
Контрольна робота:	3	-	-	(4)	3
Реферат	3	-	-	(4)	3
Залік:	2	-	(2)	-	-
Всього годин:	60	18	18	(8)	24

КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1.

Інформація та інформаційні технології у сучасному світі

Перелік основних питань:

1. Предмет, мета, завдання й структура дисципліни.
2. Право на інформацію
3. Інформаційне суспільство
4. Суспільство Інтернету речей

Література: 1, 2, 5, 6, 7, 8.

Конспект лекції

1. Право на інформацію.

В конституціях практично всіх державах містяться норми, які встановлюють конституційні гарантії щодо забезпечення свободи доступу до інформації та вільного її розповсюдження.

Реальне забезпечення цих гарантії забезпечується законодавством, яке конкретизує права, обов'язки та відповідальність суб'єктів інформаційних правовідносин.

Більше 80 держав мають розгалужене інформаційне законодавство.

Одним з найстаріших законів у сфері забезпечення права на свободу інформації вважається Закон про свободу друку прийнятий в Швеції в 1766 році, який є одним із чотирьох основних конституційних законів Швеції.

Відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини кожна людина має право на свободу переконань і їх виразу. Це право включає свободу безперешкодно дотримуватися переконань і свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію і ідеї будь-якими засобами, незалежно від державних кордонів.

В статті 10 «Свобода виявлення поглядів» Конвенції про захист прав і основних свобод людини декларується наступне:

кожна людина має право на свободу виявлення поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів.

Ця стаття Конвенції не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіо-, теле- або кінопідприємств.

Суть демократичного суспільства зводиться не тільки до наявності і забезпечення комплексу права і свобод, але і до наявності комплексу обов'язків і відповідальності. Крім того, в демократичному суспільстві, є ряд цінностей, для забезпечення яких можуть бути застосовані певні обмеження, визначені деякі умови здійснення прав і свобод. Такі обмеження можуть бути встановлені тільки законом і лише на користь національної безпеки, територіальної цілісності або захисту громадського порядку тощо.

Наприклад, в частині 2 статті 10 Конвенції про захист прав і основних свобод людини зазначено наступне – здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах:

- національної безпеки,
- територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам,
- для захисту здоров'я і моралі,
- для захисту репутації або прав інших людей,
- для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або
- для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Частково імплементація фундаментального людини права на пошук, отримання і розповсюдження інформації знайшла віддзеркалення у відповідних статтях Конституції України. Наприклад, в другій частині статті 34 Конституції України сказано: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або іншим способом – по своєму вибору».

Порівняльний аналіз з положеннями міжнародного права показує, що в Конституції України не відбито право на вільний пошук і отримання інформації, зате введено право «збирати, зберігати, використовувати» інформацію, що є істотним розширенням інформаційних прав.

Право на пошук інформації означає можливість реалізації активних дій по пошуку інформації, тобто здійснювати запити в

будь-які інстанції про наявність тієї або іншої інформації, яка представляє якийсь інтерес. Вельми важливі правові наслідки має право на отримання інформації. Воно означає, що кожен має право на отримання будь-якої інформації з будь-якого джерела.

У Загальній декларації особливо підкреслюється, що інформаційні права можуть реалізовуватися будь-якими засобами і незалежно від кордонів. Це означає, що пошук, отримання і розповсюдження інформації можуть здійснюватися за допомогою найрізноманітніших інформаційних технологій. При цьому держава не повинна чинити перешкод для здійснення таких дій за межами країни. Останнє зауваження є особливо актуальним в сучасних умовах розповсюдження інтернет-технологій, телебачення і радіо.

Конституція України також передбачає випадки обмеження інформаційних прав (частина 3 статті 10):

здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах:

- національної безпеки,
- територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам,
- для охорони здоров'я населення,
- для захисту репутації або прав інших людей,
- для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або
- для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Тобто зміст конституційних положень щодо обмеження інформаційних прав буквально відповідає положенням Конвенції про захист прав і основних свобод людини.

У сучасному суспільстві, що динамічно розвивається, в повній відповідності з класичною теорією Шеннона-Вінера відбувається лавиноподібне збільшення об'ємів інформації. Цілком очевидно, що інформація, унаслідок своїх виняткових властивостей, виступає у якості найважливішого атрибуту реальної дійсності, нарівні з матерією і енергією. І якщо технічні проблеми виробництва, розповсюдження, використання і зберігання інформації мають достатнє опрацювання, то соціальні, правові і гуманітарні проблеми вимагають для свого вирішення значних зусиль учених і практиків з самих різних галузей знань. При цьому діалектика розвитку подій така, що технократичний підхід до інформаційних

проблем сьогодні не тільки не дозволяє їх вирішувати, але більш того стає гальмом на шляху суспільного прогресу.

Неможливо переоцінити виняткове значення інформації для діяльності окремо взятої особи, групи людей, суспільства в цілому, і, нарешті, всього людства. Практично вся діяльність людства базується на використанні інформації і на інформаційних процесах. Тому “тематичні” проблеми (економічні, політичні, освітні, військові тощо) безпосередньо пов'язані з інформаційними проблемами і від ступеня вирішення останніх залежить успіх в різних сферах життєдіяльності суспільства і держави.

2. Інформаційне суспільство.

З деяких пір людство підійшло до тієї межі в своєму розвитку, коли методи, способи і засоби по збору, зберіганню, обробці і розповсюдженню інформації перестали задовольняти його потреби. Тому з'явилися електронно-обчислювальні машини. І те, що було привнесене в цивілізацію з їх появою, а особливо те, до яких наслідків це приведе, з великим трудом піддається осмисленню. Дійсність перевершує всі очікування і, навіть ті, про які писали фантасти. Але вже сьогодні ясно, що саме поява ЕОМ з'явилась причиною того, що наступна фаза розвитку людського суспільства після постіндустріальної буде інформаційною.

Виникнення ідеї інформаційного суспільства датується серединою минулого сторіччя коли родоначальник кібернетики Норберт Вінер зауважив про те, що наступним двигуном науково-технічного прогресу стане прилад для автоматизації обчислень (прототип комп'ютеру). Згодом вже Р. Юнг більш ґрунтовно та змістовно довів, що світ вже змінюється в інший бік ніж індустріалізм. Термін інформаційне суспільство виник на кінці 70-х років в Японії.

Процес переходу до інформаційного суспільства характеризується різким зростанням частки «внеску» у ВВП сфери інформаційних технологій і послуг (виробництво засобів створення інформаційних продуктів, створення власне інформаційних продуктів та їх надання користувачам, поширення інформаційних продуктів тощо). За оцінками експертів внесок у приріст ВВП США тільки сектора інформаційних технологій (ІТ) у дев'яностих роках становив 27 %. Це означає, що суспільство широко впроваджує ІКТ, стає інформаційно більш відкритим, а існування глобальних

телекомунікаційних мереж типу Інтернет дає можливість, практично, без урахування кордонів організувати індустрію інформаційних послуг.

Одне з самих вдалих визначень терміну «інформаційне суспільство» було надано в Європейському Союзі. «Інформаційне суспільство - це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку». Незважаючи на яскраво виражений прикладний характер цього визначення, що суттєво звузило сферу його застосування, воно відіграло свою позитивну роль. Але це визначення не охоплює діяльність державних органів, громадських інститутів тощо. У відомій Декларації принципів Всесвітнього саміту на вищому рівні (Женева 2003 р.) «Розбудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті» є таке визначення: інформаційне суспільство - це суспільство, в якому кожен може скористатися можливостями, які можуть надати інформаційно-комунікаційні технології.

Слід зауважити, що велика кількість теоретиків вважає, що інформаційне суспільство – це суспільство нового соціального укладу, суспільство в якому докорінно можуть змінитись соціальні відносини. На хвилі такого сприйняття інформаційного суспільства багато процесів, пов'язаних з використанням інформаційних комп'ютерних технологій, надмірно містифікувалися. Часто-густо вони оголошувалися мало не панацеєю для лікування всіх недоліків, властивих сучасному стану розвитку соціуму.

Події останніх років принесли цілком закономірне розчарування прихильникам таких поглядів на зміст інформаційного суспільства, що по суті справи підтверджує справедливості висновків американського соціолога Френка Уебстера про те, що «інформаційне суспільство» не є суспільством нового типу, воно швидше демонструє результати впливу широкого впровадження інформаційних технологій на соціальні процеси, які практично не міняють свого корінного змісту.

З іншого боку, низка дослідників продовжує наполягати на продуктивності концепції інформаційного суспільства, проте відзначаючи, що відсутність стрункості й суворой наукової обґрунтованості соціальних теорій «інформаційного суспільства» призвела до деякої екзальтації в сприйнятті пропагованих цінностей, що спричинило спотворене їх сприйняття.

Невизначеність з дефініцією терміну «інформаційне суспільство» обумовлена значною динамікою проникнення інформаційних комп'ютерних технологій в усі сфери життєдіяльності людини, суспільства і держави, що призводить до появи найрізноманітніших нових явищ в соціальній, економічній, культурній, державній, виробничій та інших сферах. Наприклад, до появи та широкого поширення термінів «електронний уряд», «електронний парламент», «електронна торгівля», «електронний бізнес», «електронний суд» і, навіть, «електронна держава». Тобто термінів, які часто адекватно не відображають сукупної, системної сутності змісту процесів, що відбуваються.

Зауважимо, що для правових наук використання подібних термінів викликає істотні ускладнення і численні дискусії.

Будемо вважати, *інформаційне суспільство* – це суспільство, в якому вся сукупність суспільних відносин з метою підвищення ефективності людської діяльності в різних сферах (політиці, економіці, державному управлінні, військовій справі, освіті, культурі, розвагах, особистого життя тощо) реалізується на основі максимального використання інформаційних комп'ютерних технологій.

Дійсно світове звучання проблема інформаційного суспільства отримала у 1997 році, коли розглядалась програма розвитку ООН. У цієї програмі в якості одного з важливіших пріоритетів розвитку людства світова спільнота визнала подолання цифрової нерівності (digital divide), як передумову розвитку інформаційного суспільства в національних країнах. Визначив цифрову нерівність як поділ суспільства, країн на основі нерівного доступу до сучасних інформаційних технологій, ООН призвала держави прикласти всіх зусиль щодо створення сприятливих умов задля розбудови інформаційного суспільства.

З тих пір на багатьох заходах світового значення обговорювалась проблематика інформаційного суспільства та приймалися відповідні документи. На зустрічі глав держав «великої вісімки» у 2000 р. була прийнята Окінавська хартія, були створені спеціальна Робоча група по використанню цифрових можливостей (Digital Opportunity Task Force - PГ DOT Force) і спеціальна експертна група в рамках Ради по економічних і соціальних питаннях ООН. Проблеми розвитку інформаційного суспільства були поставлені в центр уваги Всесвітнього економічного форуму в

Давосі і саміту «вісімки» у Генуї. На Всесвітній зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства, яка відбулась в Женеві у грудні 2003 р. були прийняті "Декларація принципів" та "План дій".

Всесвітня зустріч на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (2005 г.) прийняла стратегічний документ: «Туніська програма

для інформаційного суспільства», в якій висвітлювались наступні напрями діяльності:

С 1. Роль органів державного управління і всіх зацікавлених сторін у сприянні використанню ІКТ для цілей розвитку.

С 2. Інформаційна та комунікаційна інфраструктура.

С 3. Доступ до інформації і знань.

С 4. Створення потенціалу.

С 5. Зміцнення довіри і безпеки при використанні ІКТ.

С 6. Сприятливе середовище.

С 7. Додатки на базі ІКТ.

- Електронний уряд

- Електронний бізнес

- Електронне навчання

- Електронна охорона здоров'я

- Електронна зайнятість

- Електронна охорона навколишнього середовища

- Електронне сільське господарство

- Електронна наукова діяльність

С 8. Культурне різноманіття та ідентичність, мовне різноманіття і місцевий контент.

С 9. Засоби масової інформації.

С 10. Етичні аспекти інформаційного суспільства.

С 11. Міжнародне і регіональне співробітництво.

Європейська комісія прийняла стратегічний документ «Європа-2020. Стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання» (Травень, 2010 р.), яка має сім основних ініціатив:

- «Інноваційний Союз» - поліпшення умов і можливостей фінансування досліджень та інновацій;

- «Рух Молоді» - посилення результативності освітніх систем і залучення молодих людей на ринок праці;

- «Доцільне використання ресурсів в Європі» - економічне зростання незалежне від ресурсів;

- «Індустріальна політика, спрямована на глобалізацію» - поліпшення підприємницького середовища;
- «План з розвитку нових здібностей і збільшенню кількості робочих місць» - модернізація ринків праці;
- «Європейська політика проти бідності» - зниження рівня бідності по всьому. ЄС.

5-та основна ініціатива – «Цифровий порядок денний для Європи, мета якої – отримання стійкої економіки і соціальних благ шляхом створення Спільного Цифрового Ринку ЄС, заснованого на високошвидкісному інтернеті і сумісних програм. Передбачається забезпечити широкомугловий доступ до 2020 року для:

- 100 % громадян ЄС зі швидкістю 30 Мбіт/с
- 50% громадян ЄС зі швидкістю 100 Мбіт/с

Цифровий порядок денний для Європи містить 101 захід, що об'єднані в наступні напрями:

1. Динамічний цифровий єдиний ринок (нормативно- правова база);
2. Функціональна сумісність і стандарти;
3. Швидкий і надто швидкий доступ до Інтернет;
4. Довіра і безпека;
5. Наукові дослідження та інновації;
6. Підвищення комп'ютерної грамотності, навичок і включення;
7. ІКТ-вигоди для суспільства ЄС.
8. Міжнародні аспекти цифрової порядку денного.

В Україні питання інформаційного суспільства регламентуються такими наступними нормативно-правовими документами:

- Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки".

- розпорядження КМУ від 15.08.2007 № 653-р "Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки".

Мета побудови інформаційного суспільства в Україні – це:

1. Підвищення конкурентоспроможності країни.
2. Поліпшення якості життя громадян.
3. Підвищення ефективності у різних сферах діяльності держави та суспільства, зокрема у сферах:
економіки,

охорони здоров'я,
освіти,
культури,
державного управління,
виробництві,
сільському господарстві тощо.

Основні напрями загальнодержавної стратегії розвитку інформаційного суспільства – це:

1. Формування політики.
2. Забезпечення доступу.
3. Розвиток електронних послуг.
4. Створення контенту.
5. Оволодіння знаннями та навичками.
6. Забезпечення мотивації.

3. Суспільство Інтернету речей.

Феномен Інтернету речей (скорочено - IP або Internet of Things - англ., скорочено - IoT), який отримав таку назву понад 15 років тому, потужно увійшов в життя сучасного суспільства, демонструючи вражаючі результати в усе нових і нових сферах проникнення технологій IP.

Сучасний стан технологій IP дозволяє сформувати дуже широкий спектр можливостей для надання різнобічних послуг і проведення різних робіт. На основі використання технологій IP, включаючи мережу Інтернет, вже сьогодні становиться можливим або без участі людини, або з мінімальним його участю: доставка вантажів транспортом; виробництво в повному циклі (комплектуючих деталей, меблів, автомобілів, одягу або продуктів); вирощування тварин, рослин, овочів і фруктів, прибирання (квартири, торговельні центри, офіси або міські квартали); забезпечення комфортних умов проживання (розумний будинок, розумне місто, розумний транс-порт тощо); проведення робіт (риття траншей, полив рослин, вивезення комунального сміття, прокладка комунікацій); медичні послуги (віддалена безперервна діагностики, дистанційне проведення ін'єкцій тощо); юридичні послуги (складання простих позовів тощо).

Функціональні елементи, що складають технологічну структуру IP, мають надзвичайно малі розміри і гранично мале енергоспоживання, що дозволяє розміщувати їх всередині

промислових виробів, окремих товарів, побутових предметів, одягу, взуття, паспортів, кредитних карт, розміщувати на транспортних засобах, тваринах, рослинах, людях тощо.

Вважається, що передові технології IP в самому найближчому майбутньому перетворять індустрію, торгівлю, охорону здоров'я, освіту, військову справу, охорону навколишнього середовища, логістику в самих різних сферах, культуру, міське, сільське і домашнє господарство, побут і багато іншого. При цьому будуть відбуватися не тільки зовнішні зміни, а й змістовні, іноді такі, що змінять сутність тієї чи іншої діяльності.

Стислий якісний опис *основних функціональних елементів*, які складають IP, наступний.

1. **Мікропроцесор** – обчислювальний пристрій, призначений для вироблення керуючих впливів для пристроїв IP або інших мікропроцесорів на основі обробки даних, що одержуваних від сенсорів і відповідно до завантаженої в нього програми.

2. **Сенсори** (датчики) – прилади, що вимірюють вагу, кількість предметів, температуру, висоту, швидкість, частоту пульсу, висоту, артеріальний тиск, місце розташування, вологість, освітлення, рівень цукру в крові, вологість ґрунту і багато іншого, що може бути віднесено до вимірюваних фізичних величин, і надають цю інформацію у вигляді цифрових даних.

3. **Пристрій** – прилад, механізм, конструкція, установка, яка використовується для виконання певних функцій або дій з фізичними або живими об'єктами. Пристрої можуть здійснювати певні фізичні дії з різними предметами (піднімати, переносити, кидати, свердлиити, стругати, гріти, охолоджувати тощо), включати (вимикати, перемикаєти) електроенергію, потоки газів, рідини тощо, переміщати предмети в просторі, виробляти вироби тощо.

4. **Мережа Інтернет** – мережа передачі даних, що інформаційно з'єднує функціональні елементи IP, кожен з яких має в ній свій унікальний ідентифікатор. Завдяки наявності мережі передачі даних стає можливим створення і функціонування систем і комплексів IP.

5. **Система** – сукупність пристроїв, мікропроцесорів і сенсорів, з'єднаних за допомогою мережі Інтернет, яка призначена для реалізації певних функцій або сукупності функцій задля досягнення конкретної мети без втручання людини або за її участю.

б. **Комплекс** – сукупність систем, що функціонують під управлінням комп'ютерної програми, яка містить штучний інтелект, здатний виконувати повністю або частково окремі творчі функції людини або їх певну сукупність. У комплексах стає можливим самостійне визначення поточних і перспективних цілей його функціонування, а також визначення та зміну цілей функціонування систем, які входять до його складу.

Для IP основною визначальною відмінністю є підключення всіх функціональних елементів до мережі Інтернет таким чином, щоб забезпечити їх спільне функціонування в умовах їх територіального розподілення.

Відокремимо **характерні властивості Інтернету речей**, специфіка яких може мати вплив на особливості правового регулювання суспільних відносин, що реалізуються за допомогою технологій IP:

- суспільні відносини, в тому числі, пов'язані з наданням послуг або проведенням робіт, які можуть реалізовуватися за допомогою технологій IP;

- послуги або роботи, в умовах використання технологій IP, можуть надаватися або проводитися за безпосередньої участі або без участі суб'єктів суспільних відносин (юридичних або фізичних осіб);

- мережа Інтернет та інтернет-технології призначені для забезпечення інформаційної взаємодії як між суб'єктами суспільних відносин, так і між функціональними елементами IP;

- пристрої і датчики підключені до мережі Інтернет, що дозволяє збирати, накопичувати і здійснювати обмін даними як з метою їх збору та аналізу, так з метою управління цими пристроями;

- наявність великої кількості Інтернет речей (об'єктів), в які вбудовані розумні пристрої (пристрої з вбудованими датчиками, обчислювальними ресурсами і програмами, що реалізують функції штучного інтелекту), внаслідок чого ці об'єкти також відносяться до категорії розумних речей (об'єктів, які здатні працювати без втручання людини).

Сформулюємо наступне визначення:

Інтернет речей – це сукупність взаємодіючих технічних систем і комплексів, що складаються з мікропроцесорів, сенсорів, пристроїв, систем передачі даних, локальних та/або розподілених обчислювальних ресурсів і програмних засобів, призначених для

реалізації суспільних відносин, в тому числі, пов'язаних з наданням послуг або проведенням робіт, на основі використання безлічі різноманітних даних і мережі Інтернет при безпосередній участі або без участі суб'єктів цих відносин (юридичних або фізичних осіб).

Слід зазначити, що в останні кілька років пошук шляхів вирішення правових проблем, що виникають в процесі розвитку і використання технологій IP, набуває все більшу актуальність. Широко відомо, що правова наука вимагала і вимагає уважного ставлення до своєї термінологічної системи. Технологічні революції, а особливо 4-я технологічна революція, що стоїть на порозі, сприяли появі багатьох термінів, які згодом стали широко використовуватися в праві. Досвід застосування технократичних термінів у правовій науці свідчить про необхідність формулювання дефініцій цих термінів, перш за все, з позицій інтересів права, але з безсумнівним збереженням технологічної (технічної) сутності явища або об'єкта, що описується.

Тема 2.

Інформаційна сфера та інформаційна інфраструктура

Перелік основних питань:

- 1.** Поняття інформаційної сфери.
- 2.** Інформаційна інфраструктура та її склад.
- 3.** Суб'єкти інформаційної інфраструктури, що забезпечують оборот інформації.
- 4.** Інституціональна система інформаційної сфери України.

Література: 1, 2, 3, 6, 7, 8.

Конспект лекції

1. Поняття інформаційної сфери.

Практично вся людська діяльність пов'язана зі: створенням, поширенням, пошуком, використанням, зберіганням інформації.

Вважається, що кожні 18 місяців обсяги цифрової інформації будуть подвоюватися, тобто за 4 роки цифрова інформація збільшується в 5 разів.

Практично, всі соціальні утворення (галузі економіки, держави, міждержавні утворення, органи державної влади, юридичні особи, підприємницькі структури, заклади освіти, військові частини тощо) з точки зору інформаційних процесів, що в них відбуваються, можна охарактеризувати як складні динамічні системи. **В складних динамічних системах мають місце такі основні інформаційні процеси:**

- збір інформації для визначення цілі (цілей) функціонування;
- обробка зібраної та раніше накопиченої інформації для визначення цілі функціонування;
- збір відомостей про зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на процес функціонування;
- обробка зібраної інформації для вироблення управлінських впливів, що дозволять соціальному утворенню досягнути цілі, а також створення інформації та передача її (при необхідності) як внутрішнім, так і зовнішнім об'єктам;
- новий збір відомостей про результати управлінських впливів, а також про зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на процес функціонування;
- обробка зібраної та раніше накопиченої інформації для корегування цілі функціонування (при необхідності), а також для корегування управлінських впливів (при необхідності).

В останні десятиріччя в складних динамічних системах внаслідок багатьох факторів спостерігається інтенсифікація інформаційних процесів:

- значне щорічне збільшення обсягів нової інформації;
- неухильне зростання обсягів і швидкості передачі інформації;
- збільшення джерел, потоків і видів інформації;
- удосконалення технологій обробки інформації на основі широкого застосування комп'ютерної техніки;
- конвергенція технологій передачі та обробки інформації;
- глобалізація інформаційних процесів.

Таким чином, інформація та інформаційні процеси відіграють надзвичайно важливу роль у всіх напрямках людської діяльності.

Всі ці процеси відбуваються в інформаційній сфері.

2. Інформаційна інфраструктура та її склад.

Сформулюємо наступне визначення терміну:

інформаційна сфера це сукупність інформації та інформаційних ресурсів, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, інституційної структури системи державного управління та регулювання, системи правового регулювання і саморегулювання.

Відомо, що інформація не може існувати поза суб'єктною діяльністю людини. Для того щоб забезпечити в суспільстві реальні умови і можливості для створення, поширення, використання, збереження та знищення (утилізації) інформації, тобто забезпечити умови для реалізації обороту інформації, необхідно мати цілком певні організаційні структури самого різного призначення, напрями, форми і змісту діяльності. Крім того, для забезпечення обороту інформації необхідна наявність певної сукупності технічних або технологічних систем. Сукупність організаційних структур, функціонування яких забезпечує оборот інформації (її життєвий цикл), та відповідних технічних або технологічних систем отримала назву інформаційної інфраструктури.

3. Суб'єкти інформаційної інфраструктури, що забезпечують оборот інформації.

Інфраструктура (лат. *infra* – нижче, під та лат. *structura* — будова, розташування) – комплекс взаємозалежних обслуговуючих структур або об'єктів, що становлять і/або забезпечують основу, що є базою для функціонування системи.

Інформаційна інфраструктура – це сукупність систем: виробництва інформації та інформаційних послуг; поширення інформаційних продуктів; виробництва засобів виробництва інформації та інформаційних технологій; накопичення та зберігання інформаційних продуктів; сервісного обслуговування елементів інформаційної інфраструктури; підготовки кадрів; забезпечення інформаційної безпеки.

Класифікація суспільних відносин, пов'язаних з інформаційною інфраструктурою:

- відносини, пов'язані з особливостями життєвого циклу існування (функціонування) суб'єктів інформаційної інфраструктури, як юридичних осіб;

- відносини, пов'язані з наданням інформаційних послуг і виконанням інформаційних робіт у процесі створення, поширення

(передачі), зберігання, використання й знищення (утилізації) інформації;

- відносини, пов'язані з виробництвом і використанням інформаційних технологій, з використанням обмежених ресурсів;
- відносини, пов'язані із сервісним обслуговуванням інформаційних засобів та технологій;
- відносини, пов'язані з навчанням;
- відносини, пов'язані із забезпеченням інформаційної безпеки.

Безсумнівно, наведені підмножини суспільних відносин є підмножинами вищого ступеня агрегації, тому вони вимагають подальшої декомпозиції. Наприклад, суспільні відносини, пов'язані з особливостями життєвого циклу існування (функціонування) суб'єктів інформаційної інфраструктури, можна поділити на групи відносин у процесі:

- створення суб'єктів;
- одержання ліцензій і дозволів;
- здійснення діяльності суб'єктів;
- нагляду та контролю за діяльністю суб'єктів;
- ліквідації суб'єктів тощо.

Суспільні відносини, пов'язані з наданням інформаційних послуг і ви-конанням інформаційних робіт у процесі створення, поширення (передавання), зберігання, використання та знищення (утилізації) інформації, можна поділити на такі групи відносин:

- початок надання послуг і виконання робіт;
- надання послуг і виконання робіт, у тому числі особливості;
- якість надання послуг і виконання робіт;
- універсальність надання послуг;
- оплата за надання послуг і виконання робіт;
- закінчення надання послуг і виконання робіт;
- вирішення суперечок тощо.

Суспільні відносини, пов'язані з виробництвом і використанням інформаційних технологій і ресурсів, можна поділити на такі групи відносини, які забезпечують:

- справедливу конкуренцію;
- взаємний доступ до технологій і обмежених ресурсів;
- спільне використання інформаційних технологій та мереж;
- конкурсні підстави використання обмежених ресурсів тощо.

Запропонований поділ суспільних відносин, в яких беруть участь елементи інформаційної інфраструктури та які пов'язані із забезпеченням обороту інформації, на окремі групи дозволяє використовувати його як підставу для побудови системи класифікації суспільних відносин в інформаційній інфраструктурі.

Розглянемо *класифікацію елементів інформаційної інфраструктури*.

1. Юридичні та не юридичні утворення (творчі групи, окремі фізичні особи), що надають інформаційні послуги та виконують інформаційні роботи. До таких організаційних структур відносяться ті, діяльність яких пов'язана з:

- створенням інформаційних продуктів – телерадіоорганізації, інформагентства, рекламні агентства, редакції, наукові установи, державні установи, окремі творчі групи та фізичні особи тощо;

- поширенням інформаційних продуктів - видавництва, телекомунікаційні та поштові оператори, системи поширення книжкових і періодичних друкованих видань тощо;

- зберіганням інформаційних продуктів - бібліотеки, архіви, музеї, дата-центри тощо;

- використанням інформаційних продуктів - всі установи, підприємства й організації, фізичні особи;

- знищенням (утилізацією) інформаційних продуктів - всі установи, підприємства й організації, фізичні особи.

2. Підприємства та організації, що виробляють та використовують інформаційні технології, що використовують обмежені ресурси.

До таких організаційних структур можна віднести ті, діяльність яких пов'язана з:

- виробництвом засобів, що забезпечують інформаційну діяльність, - виробники теле, кіно- і аудіо- апаратури, комп'ютерної та телекомунікаційної техніки, поліграфічної техніки тощо;

- виробництвом інформаційних технологій - підприємства та організації, які виробляють телекомунікаційні, поліграфічні, телевізійні, комп'ютерні системи, програмні, комп'ютерні засоби тощо;

- використанням інформаційних технологій - практично всі установи, підприємства та організації, фізичні особи;

- використанням обмежених ресурсів - телерадіоорганізації, телекомунікаційні оператори й інші юридичні й фізичні особи, які використовують радіочастотний, телефонний номерний і інші обмежені ресурси.

3. Підприємства та організації, пов'язані з навчанням персоналу для елементів інформаційної інфраструктури і фізичних осіб, орієнтованих на використання інформаційних технологій.

До таких організаційних структур можна віднести ті, діяльність яких пов'язана з:

- навчанням у рамках середнього та вищого утворення;
- підготовкою та перепідготовкою фахівців інформаційної сфери;
- навчанням населення навичкам використання інформаційних технологій.

4. Підприємства та організації, пов'язані із сервісним обслуговуванням інформаційних засобів та технологій.

До таких організаційних структур можна віднести наступні:

- сервісні центри виробників інформаційних засобів та технологій;
- універсальні сервісні центри.

5. Підприємства та організації, пов'язані із забезпеченням інформаційної безпеки.

До таких організаційних структур можна віднести ті, діяльність яких пов'язана з:

виробництвом систем та засобів, які забезпечують інформаційну безпеку, - виробники систем та засобів технічного та криптографічного захисту інформації;

забезпеченням інформаційної безпеки - підприємства та організації, що реалізують проведення комплексних заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки, у тому числі й по забезпеченню технічного та криптографічного захисту інформації.

4. Інституціональна система інформаційної сфери України.

В Україні існує інституційна структура системи державного управління та регулювання в інформаційній сфері, елементи якої можуть бути розподілені за функціями: законодавчі; державного управління; державного регулювання; координаційні.

Для здійснення ***функцій державного управління*** це:

Президент України - відповідно до Конституції України має повноваження в сфері інформаційної безпеки;

Кабінет Міністрів України - є вищим органом у системі органів виконавчої влади;

Міністерство інформаційної політики - центральний орган виконавчої влади із забезпечення інформаційного суверенітету України, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів;

Державний комітет телебачення й радіомовлення - центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, що бере участь у формуванні та реалізації державної політики в інформаційній і видавничій сферах;

Міністерство юстиції - формує державну політику у сфері електронного цифрового підпису;

Міністерство інфраструктури - розробляє пропозиції щодо державній політиці в сфері поштового зв'язку;

Державне агентство з питань електронного урядування України бере участь у формуванні та реалізації державної політики в сфері електронного урядування, інформатизації і інформаційного суспільства;

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України бере участь у формуванні і реалізації державної політики в сфері зв'язку, використання радіочастотного ресурсу, захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації.

Функції регулювання здійснюються:

Національною радою з питань телебачення та радіомовлення, яка є конституційним, постійно діючим колегіальним органом, метою діяльності якого є нагляд за дотриманням законів України в сфері телерадіомовлення, а також здійснення регуляторних повноважень.

Національною комісією регулювання зв'язку та інформатизації, що здійснює свої повноваження в сфері регулювання телекомунікацій, поштового зв'язку та використання радіочастотного ресурсу та інформатизації.

Функції координації виконує Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної

безпеки і оборони, у тому числі з питань інформаційної безпеки, при Президенті України.

Тема 3.

Правові особливості інформації та інформаційних процесів

Перелік основних питань:

1. Особливості інформації та інформаційних процесів.
2. Інформація як об'єкт суспільних відносин.

Література: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 10.

Конспект лекцій

1. Особливості інформації та інформаційних процесів.

Інформація як об'єкт досліджень має безліч властивостей, перелік і зміст яких залежать від галузі наукових інтересів. Деякими авторами, наприклад І.Л. Бачило і В.А. Копиловим, стверджується, що загально філософські і загальнонаукові узагальнення й визначення інформації не можуть бути використані для цілей правового регулювання. Ця точка зору є справедливою, оскільки в цілях права інформацію необхідно конкретизувати, встановити її організаційну форму, параметри тощо. Цю позицію поділяє і В.М. Хургін, стверджуючи, що необхідно розрізнати інформацію як термін повсякденного життя, і як правову категорію.

Тому, розглядаючи інформацію як об'єкт правовідносин, будемо вивчати тільки ті властивості, які можуть вплинути на характер і зміст правового регулювання цих відносин. У першу чергу ці особливості пов'язані з особливим характером і властивостями інформації як такої, а також із особливостями власне інформаційних процесів.

Найбільш поширені визначення ***особливостей інформації*** наступні:

– фізичної не відчужуваності – інформація після її передачі в будь-якому вигляді та за будь-яких умов не може бути фізично відторгну-та від її творця або володаря, тому процедура відчуження

інформації по-винна замінюватися передаванням прав на її використання і передаватися разом з цими правами;

– **обособляємості** – інформація під час передавання якої для використання відокремлюється від її творця або власника;

– **інформаційної речі** (інформаційного об'єкта) – інформація не існує сама по собі, а пов'язана з конкретним фізичним носієм. Більше того, одна й та сама інформація може бути відображена на різних матеріальних носіях;

– **тиражування** (розповсюдження) – інформація може тиражуватися і поширюватися в необмеженій кількості примірників без зміни її змісту. Одна й та сама інформація (зміст) може належати одночасно необмежено-му колу осіб (необмежене коло осіб може знати зміст цієї інформації);

– **організаційної форми** – інформація надається в певних організацій-них

формах - окремі дані (відомості), документи, масиви (бази) даних (документів), бібліотеки, фонди документів, архіви тощо;

– **екземплярна** – інформація поширюється, як правило, через матеріальний носій, внаслідок чого можливий облік примірників інформації через облік носіїв, що містять інформацію.

Проведений аналіз в різних прикладних сферах дозволяє виділити ще кілька **додаткових особливостей інформації**. До таких автор відносить на-ступні особливості:

1. **Одночасності** – інформація (інформаційний продукт) є результатом особливого виду людської діяльності – інтелектуальної, однакові результати якої можуть бути досягнуті незалежно і «одночасно» кількома юридичними або фізичними особами. Звичайно, при цьому юридичні особи розглядаються як суб'єкти інформаційних відносин, а не як суб'єкти інтелектуальної діяльності.

Історія знає багато прикладів одночасного створення інформаційних продуктів. Особливо це характерно для наукової діяльності, в процесі якої неодноразово одночасно, але в різних місцях було зроблено чимало відкритий і винаходів. Тому, у міжнародному праві та національних законодавствах було створено спеціальні юридичні механізми для фіксації як авторства, так і моменту створення інформаційних продуктів.

2. **Ресурсності** – інформація може бути вихідним ресурсом для створення нової інформації, нових знань.

Інформація крім багатьох споживчих властивостей має ще одну властивість, яка відрізняє її від інших речових об'єктів споживання. Інформація може виступати як ресурс для виробництва нової інформації, або іншими словами, на основі отриманої інформації можливе генерування нової інформації, нових знань. При цьому вихідна інформація не змінюється і не зникає, тобто її ресурсні властивості не змінюються. Ця властивість інформації лежить в основі всієї пізнавальної діяльності людства.

3. **Відносності** – рівень споживчих властивостей інформації є відносним і строго індивідуальним, залежним від новизни, змістовності, актуальності, достовірності, корисності інформації для конкретного її споживача. Більше того, споживчі властивості інформації залежать від індивідуальних властивостей пам'яті споживача інформації. Споживчі властивості інформації можуть не залежати від того, скільком суб'єктам вона була передана у користування.

4. **Обмеженості** - інформація, залежно від змісту, може відрізнятися за режимом доступу, що привносить певні обмеження в процеси створення, поширення, збереження, використання та знищення (утилізації) інформації.

Таким чином, можна констатувати, що з точки зору правового регулювання мають значення такі особливі властивості інформації: фізичної не відчужуваності, обособлення, інформаційної речі (інформаційного об'єкта), тиражування (поширення), організаційної форми, екземплярні, багатоваріантності форм, одночасності, ресурсності, відносності, обмеженості.

В той же час спостерігаються певні особливості **інформаційних процесів** під якими розуміються процеси створення, поширення (передачі), використання, зберігання та знищення (утилізації) інформації, або іншими словами процеси обороту інформації.

Інформаційні процеси (створення, передачі, використання і зберігання інформації) з одного боку можуть мати самостійний характер, а з іншого – вони є гармонійною, необхідною, але підпорядкованою, супутньою складовою інших процесів у конкретних предметних сферах людської діяльності.

Наприклад, збір та аналіз інформації про деякі явища і процеси в будь-якій предметній сфері або створення друкованої газети або журналу являють собою рафінований інформаційний процес, тобто мають самостійний характер. Результати цього інформаційного

процесу використовуються в будь-якій предметній діяльності у вигляді інформаційних продуктів. З іншого боку, важко уявити собі будь-яку діяльність, наприклад, зовнішньополітичну діяльність держави або банківську діяльність, медичну або підприємницьку діяльність без наявності відповідних інформаційних потоків і процесів, тобто в цих випадках інформаційні процеси є гармонійною складовою інших основних процесів.

Кожна зі складових інформаційного процесу має свої специфічні особливості, які потрібно враховувати під час правового регулювання суспільних відносин, що мають місце при реалізації такого процесу. Проаналізуємо це на прикладі процесу розповсюдження інформації.

Процес поширення (розповсюдження, передавання) інформації полягає в передаванні відомостей від її джерела до її споживача. При цьому під джерелом може розумітися як реальний власник інформації, так і її правомірний власник. Можна розглянути типові ситуації передавання інформації.

У першому випадку це ситуація, при якій інформація передається безпосередньо від власника інформації до її споживача. Класичним прикладом ситуації передачі інформації є процес передавання листів поштовими службами. При цьому не має значення, про яку форму подання інформації в листах ідеться: письмову чи електронну. Функція як традиційних поштових служб, так і електронних полягає в наступному – прийняти інформацію, представлену в певній формі, та передати її без змін одержувачу, тобто її споживачеві. Ця ситуація є класичною і для телекомунікацій. Базова функція оператора телекомунікацій – передати інформацію з пункту А в пункт Б без спотворень, за мінімальний час.

Проаналізуємо ситуацію опосередкованої передачі інформації, наприклад, яка характерна для книговидавничої діяльності. Автор книги (друкована форма інформації) передає її книговидавцеві. Останній, видавши книгу, з метою її поширення передає її в торгові точки для подальшої реалізації споживачу. У мережі Інтернет такої ситуації відповідає ситуація, коли власник інформації передає її організації, що здійснює хостінг інформаційних ресурсів, для розміщення і зберігання на веб-сервері, потім за допомогою телекомунікаційного оператора здійснюється доступ до цієї інформації її споживачу.

При цьому під хостінгом розуміється комплекс організаційних і технічних заходів, що проводяться організацією на своїх технічних комп'ютерних засобах, для забезпечення прийому та зберігання інформації замовника (власника інформації або інформаційних ресурсів) в інтересах останнього.

Таким чином, загальним для процесу поширення інформації є забезпечення вимоги незмінності інформації, що передана від її власника до її споживача.

Розповсюджувач інформації, як суб'єкт процесу поширення інформації, в загальному випадку не має права на користування інформацією, яку він передає. При поширенні (передаванні) інформації в переважній біль-шості випадків не відбувається її фізичного відторгнення від первинного власника інформації. Тому слід розрізняти різні правові режими використання інформації, що передається (поширюється). Можна визначити такі варіанти правового режиму інформації:

- власник інформації після її передавання позбавляється права на неї;
- і власник інформації, і її одержувач мають однакові права на її по-даліше використання;
- одержувач інформації не обмежений, або частково обмежений, або повністю обмежений у праві її використання;
- власник інформації після її поширення зберігає повністю або в якійсь частині права на неї.

Процес використання інформації має багато різновидів. Більшість із цих різновидів використання інформації мають правові особливості. Найбільш простий різновид використання інформації – це процес простого споживання інформації для задоволення своїх індивідуальних інформаційних потреб. При цьому отримана інформація, як правило, безпосередньо не використовується у професійній діяльності її споживача. Наприклад, до такої інформації належить так звана масова інформація, яка в безпосередньому вигляді, як правило, не використовується споживачем у повсякденному житті та її використання не накладає на нього будь-яких юридичних прав або зобов'язань.

Якщо ж інформація використовується з метою задоволення професій-них інформаційних потреб або інформаційних потреб юридичної особи, пов'язаних з її діяльністю, то в цьому випадку її споживач повинен діяти з урахуванням прав і обов'язків, які

визначаються або законом, або договором щодо інформації, що використовується. Наприклад, у науковій діяльності є обов'язковим посилання на джерело інформації, яке використовується в публікації. У багатьох редакціях засобів масової інформації особливо підкреслюють, що під час передрукування їх матеріалів, обов'язкове посилання на це видання.

Пошук, збір або впорядкування інформації є різновидами реалізації процесу використання інформації. І пошук, і збір інформації не повинні бути протиправними, тобто порушувати чийсь законні права та інтереси. Аналіз інформації це також один із різновидів її використання, який є основою для створення нової інформації. На основі аналізу відомостей про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі, формуються висновки, припущення, рекомендації тощо, які і являють собою нову інформацію, нові знання.

Життєвий цикл *інформації закінчується її знищенням* (утилізацією). Звичайно, в цьому випадку мова йде, насамперед, про знищення носіїв інформації. Необхідність правової регламентації процесу знищення інформації пов'язана з наявністю права власності на інформацію, авторського права тощо, а також з наявністю певних вимог до строків зберігання інформації. З іншого боку, необхідно виключити випадки несанкціонованого знищення інформації, раніше правомірно встановлених термінів зберігання. Наприклад, мова може йти про інформацію, яка містить відомості про трудову діяльність громадян, яка зобов'язана зберігатися в архівах протягом певного терміну. В Україні 75 років зберігаються накази з кадрових питань, які можуть бути використані для підтвердження законних прав громадян, зокрема при нарахуванні пенсій, різних видів матеріальної допомоги і компенсацій, інших виплат та пільг.

Останніми роками набула поширення проблема утилізації носіїв інформації, які були вироблені з порушенням авторського права або права інтелектуальної власності. Безперечно, у цьому випадку також необхідна відповідна правова регламентація самого процесу утилізації. Особливості фізичних властивостей деяких носіїв інформації призводять до того, що після «знищення» інформації на них (стирання даних із магнітних дисків, спалювання паперу тощо) можливе її відновлення. Тому правова регламентація процесу знищення інформації повинна сприяти унеможливленню використання інформації після її знищення.

Таким чином, особливості змісту та реалізації інформаційних процесів зумовлюють зміст та особливості правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із створенням, поширенням (передаванням), зберіганням, використанням і знищенням (утилізацією) інформації.

2. Інформація як об'єкт суспільних відносин.

Виходячи з того, що термін «інформація» є базовим в інформаційній сфері, проведемо аналіз його змістовної частини з правової точки зору.

Дефініція терміну «інформація», що використовується для розкриття її як правової категорії, зустрічається в різних нормативно-правових актах інформаційного законодавства України. Історично вперше це поняття було нормативно закріплено в Законі України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» (прийнято - 18.02.1992 р., втратив чинність - 11.01.2001 г.). Відповідно до статті 1 цього закону: «**інформація** - це відомості в будь-якій формі й вигляді, на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відеофільми, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб і будь-які інші, публічно оголошені чи документовані відомості». Ця норма без змін була повторена в новому Законі України «Про захист економічної конкуренції».

Навіть на перший погляд це визначення виглядає перевантаженим деталізацією видів і форм інформації. З іншого боку, не зрозуміла логіка законодавця, який виокремив із усіх можливих відомостей «пояснення осіб», а також незрозуміло віднесення до носіїв інформації бази даних комп'ютерних систем. У той самий час законодавець, жодним чином не обмежуючи змісту інформації, цією нормою визначив, що до неї належать відомості в будь-якій формі й вигляду, на будь-яких носіях, які повинні бути публічно оголошені або за документовані.

Таким чином, публічно оголошені відомості або відомості, які містяться в різних документах, визнаються інформацією. На жаль, законодавець, як у той час, так і згодом, не визначив терміни «публічне оголошення», що істотно ускладнює здійснення

правозастосовної діяльності. Дійсно, як треба розуміти публічне оголошення? Доведення відомостей до якого кола осіб і яким способом? Було б доцільно дати таке визначення: публічне оголошення – поширення відомостей будь-яким способом за наявності потенційної можливості їх отримання необмеженим колом невизначених осіб.

У базовому Законі України «Про інформацію» (02.10.1992 р.) під *інформацією* малися на увазі документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, які мають місце у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. У цьому випадку законодавець визначив, що до інформації належать тільки публічно оголошені або документовані відомості. Що ж до змісту інформації, то до неї можуть бути належать тільки відомості про події та явища, які мають місце у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Тим самим були ви-ведені за рамки правового регулювання суспільні відносини, пов'язані з відомостями про події та явища, які мають місце в інших країнах, а також пов'язані з відомостями (інформацією), що циркулює в технічних системах. Правові наслідки такого упущення цілком очевидні.

Наступне визначення терміну «інформація», що було надане в Цивільному кодексі України (2003 р.), вільно від названих недоліків. Це сталося за-вдяки тому, що із визначення було прибрано всього лише одне слово – «природного». Відповідно до статті 200 ЦКУ: *«інформація* – це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі». У цьому випадку під навколишнім середовищем можна розуміти й інші країни, і технічні системи, і навколишнє природне середовище.

Вимога законодавця про обов'язкове публічне оголошення або документування відомостей видається дещо надмірною, тому що має місце до-сить велика кількість випадків, коли об'єктом правовідносин стають відомості, що не були документовані або опубліковані. Це будь-якого роду інтерв'ю до їх опублікування, показання свідків до їх фіксації в документі, рукописи різних інформаційних продуктів, особисті щоденники, виробнича і технологічна інформація тощо.

Вельми лаконічне визначення терміну інформація дано в Законі України «Про телекомунікації» (2003 р.):

«інформація – відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб». Цією нормою законодавець, не пред'являючи жодних вимог до змісту інформації, визначив, що до неї належать будь-які відомості, представлені у певному вигляді та на будь-яких носіях. При цьому правове поле регулювання інформаційних відносин значно розширюється в порівнянні з Законом України «Про інформацію».

Однак ця норма містить семантичні неоднозначності. У визначенні надано вичерпний перелік видів подання відомостей - сигнали, знаки, звуки, рухомі або нерухомі зображення. Знаки, звуки і зображення сприймаються органами чуття людини. Термін «сигнали», що використовується в техніці, з цього пере-ліку випадає. Крім того, в нормі говориться, що відомості подаються в якомусь вигляді, а потім говориться, що відомості можуть бути представ-лені якимось «іншим способом». Але вигляд і спосіб це терміни, що мають різне значення. Так «вид» - поняття, що означає річ, яка має всі ознаки родового поняття, і свої специфічні ознаки, що відрізняють його від іншого виду того ж роду. А «спосіб» – нерозривна, однозначно задана послідовність перетворень і взаємодій речей, яка спрямовує до досягнення поставленої мети. Або за С.І. Ожеговим: «спосіб – дія або система дій, що застосовуються при виконанні якої-небудь роботи, при здійсненні чо-го-небудь».

Найпізніше визначення терміну «інформація» надано в новій редакції Закону України «Про інформацію» (у редакції від 13.01.2011 р.):

«інформація - будь-які відомості та / або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді».

Не будемо проводити детальний аналіз цієї нової редакції закону, яка, на наш погляд, є кроком назад в інформаційному праві України і перетворила цей закон із базового у сфері інформаційних відносин, у деякою мірою, законодавче введення в область регулювання ЗМІ. Вислів – «відомості, відображені в електронному вигляді», використаний у визначенні, взагалі не має ніякого сенсу, якщо в якості споживача інформації ми будемо розглядати людину. Відомо, що людина здатна сприймати інформацію за допомогою органів дотику, нюху, зору, слуху і смаку. Жоден із цих органів не здатний сприймати відомості, які відображаються в «електронному вигляді». Крім того, це визначення виключає з поняття

«інформація», наприклад, будь-яку інформацію, яка поширюється людиною за допомогою усної мови, оскільки вона не може бути збережена і не може бути відображена в електронному вигляді.

Таким чином, можна констатувати, що на цей час як в науковій літературі, так і в інформаційному законодавстві мають місце численні визначення основного терміну інформаційного права – «інформація», що не-узгоджені між собою та містять суттєві недоліки. Такий різнобій обумовлений: наявністю різних підходів до вивчення феномену інформації, і не тільки з позицій права; недостатньою системністю у вивченні всього можливого комплексу суспільних відносин, об'єктом яких виступає інформація; не виправданою увагою до окремих аспектів інформаційних процесів; слабким опрацюванням можливих наслідків застосування пропонуваніх дефініцій у правовому регулюванні відносин в інформаційній сфері.

На основі аналізу предметної сфери, численних дефініцій терміну «інформація», наявних у науковій літературі та в інформаційному законодавстві, а також результатів правозастосовної практики сформулюємо таке визначення:

інформація – це відомості, представлені в будь-якій формі й вигляді, на будь-яких носіях, про події, явища або факти, які мали, мають або можуть мати місце.

Сформульована дефініція терміну «інформація» дозволяє надати до неї відомості про події, явища і факти, які мали, мають або будуть мати місце не тільки всередині нашого суспільства, держави, соціотехнічних і технічних системах, навколишньому природному середовищу, а також і відомості про події, явища і факти, які мали, мають або будуть мати місце в інших соціумах і державах. При цьому подання інформації (відомостей) не зв'язується з конкретними їх формами або видами, з типами або видами носіїв, що дозволяє врахувати весь сучасний арсенал інформаційних технологій, а також появу нових технічних і технологічних можливостей що-до подання та відображення інформації. Особливо необхідно підкреслити, що дане визначення вводить у сферу правового регулювання суспільні відносини, пов'язані з інформацією, яка циркулює в інформаційних системах, тобто яка публічно не оголошується і не документується. Ця обставина є досить важливою в умовах все більш широкого поширення сучасних інформаційних технологій (телевізійних, комп'ютерних, телекомунікаційних тощо). Крім того, це визначення

дозволяє використовувати в якості об'єкта правовідносин, інформацію про те, що може відбутися в майбутньому, тобто ту інформацію, яка міститься в різних прогнозах, особливо тих, використання яких може мати юридичні наслідки.

Тема 4.

Предмет та методи інформаційного права

Перелік основних питань:

1. Визначення предмета правового регулювання.
2. Предмет інформаційного права та його складові.
3. Метод правового регулювання.
4. Комплексність метода інформаційного права.

Література: 1, 2, 5, 6, 7, 8.

Конспект лекції

1. Визначення предмета правового регулювання.

Предмет правового регулювання – множина функціонально однорідних суспільних відносин, які регулюються певною сукупністю норм права.

Таким чином, визначенням предмету правового регулювання є умовне виділення певного відокремленого кола (сукупності) суспільних відносин, які мають однакові функціональні (якісні) характеристики. Це дозволяє об'єднати норми права, які регулюють певну сукупність суспільних відносин, у такий нормативний елемент системи права, як галузь права. Вважається, що однією з важливих ознак галузі права є свій, індивідуальний, відокремлений предмет правового регулювання.

Функціональна однорідність суспільних відносин полягає в тому, що їх здійснення спрямовано на виконання якоїсь певної функції в процесі здійснення людської діяльності.

Зазначена однорідна сукупність суспільних відносин є об'єктивним, існуючим поза правом, критерієм, а правові норми групуються за галузями права в силу об'єктивних (не залежних від

поглядів правотворчих органів) причин, згідно зі специфікою та існуючими зв'язками між суспільними відносинами.

У той же час необхідно мати на увазі, що характер суспільних відносин, що складають предмет правового регулювання кожної окремо взятої галузі права, визначається тільки її загальною галузевою метою і не залежить від інших компонентів взаємодії.

2. Предмет інформаційного права та його складові.

В інформаційній сфері в самому загальному випадку, в якості предмета інформаційного права слід розуміти повну сукупність суспільних відносин, пов'язаних з оборотом інформації та процесами, які забезпечують її оборот. Загальною метою всіх цих відносин є здійснення обороту інформації та забезпечення власне цього обороту.

При цьому суспільні відносини, що пов'язані із забезпеченням обороту інформації, не завжди носять суто інформаційний характер. Але вони мають певну специфіку завдяки саме тому, що мають відношення до забезпечення інформаційних процесів. Як правило, це процеси, які пов'язані з діяльністю юридичних осіб, що складають інформаційну інфраструктуру.

В інформаційній сфері існують дві особливі групи суспільних відносин:

- інформаційні відносини;
- інформаційно-інфраструктурні відносини.

В самому першому наближенні, інформаційні відносини – це суспільні відносини, пов'язані з оборотом інформації, а інформаційно-інфраструктурні відносини – це суспільні відносини, пов'язані з процесами, які забезпечують оборот інформації.

Отже, всі суспільні відносини, які стосуються предмета інформаційного права, діляться на дві підмножини: перша – це інформаційні відносини; друга – інформаційно-інфраструктурні відносини.

У першу підмножину суспільних відносин (інформаційні відносини) входить вся сукупність відносин, пов'язаних з оборотом інформації, тобто пов'язані з процесами створення, поширення, використання (користування), збереження і знищення (утилізації) інформації. Перелічені процеси відповідають так званим етапам життєвого циклу інформації

Інші можливі або відомі назви процесів, пов'язаних з інформацією, навіть які досить широко використовуються, за суттю, є або складовими частинами вже названих етапів, або їх синонімами. Наприклад, збір інформації – це процес, який є одним з первинних елементів етапу користування інформацією, точно також як і аналіз інформації, який, як правило, знаходиться або в середині, або в кінці етапу використання.

Названі етапи життєвого циклу інформації (створення, поширення, використання (користування), збереження і знищення) повністю вичерпують можливі дії з інформацією. Саме тому сумарна сукупність суспільних відносин, що реалізуються в межах названих етапів життєвого циклу інформації, становитиме повну вичерпну множину можливих інформаційних відносин у процесі її обороту.

Таким чином, **інформаційні відносини** – це суспільні відносини, які мають місце в процесі створення, поширення, використання, збереження і знищення (утилізації) інформації, тобто в процесі обороту інформації.

Дане визначення терміну «інформаційні відносини» має високу методологічну цінність:

а) завдяки високому рівню абстракції, який у неї закладено. Дійсно, у визначенні не говориться про конкретні види, типи інформації, що дає можливість досліджувати суспільні відносини, які можуть виникати з при-воду як будь-яких існуючих, відомих видів, типів інформації, так і з при-воду майбутніх її видів і типів. У сучасних умовах динамічних змін в інформаційній сфері ця обставина представляється досить важливою;

б) запропонована класифікація суспільних відносин, згідно з етапами життєвого циклу інформації, дозволяє виділяти однорідні суспільні відносини незалежно від виду або типу інформації, способів або методів її створення, поширення, використання, зберігання або знищення. Такий підхід відкриває перспективу класифікації правових норм, що регулюють інформаційні відносини, на системних засадах і на принципах технологічної нейтральності.

Інформаційно-інфраструктурні відносини – це суспільні відносини, які мають місце в процесі забезпечення обороту інформації, тобто пов'язані:

- з функціонуванням суб'єктів інформаційної інфраструктури,
- з наданням інформаційних послуг і виконанням робіт в інформаційній сфері,

- з виробництвом і використанням інформацій-них технологій і ресурсів,
- із забезпеченням інформаційної безпеки.

Наведені підмножини в сукупності складають повну множину всіх можливих інформаційно-інфраструктурних відносин, тому

інформаційно-інфраструктурні відносини – це суспільні відносини, які мають місце в процесі забезпечення обороту інформації, тобто пов'язані з функціонуванням суб'єктів інформаційної інфраструктури, із наданням інформаційних послуг і виконанням робіт в інформаційній сфері, із виробництвом і використанням інформаційних технологій і ресурсів, із використанням обмежених ресурсів, із забезпеченням інформаційної безпеки.

Вся сукупність інформаційно-інфраструктурних відносин може бути поділена на певну кількість підмножин підмножини суспільних відносин, а саме такі.

1. Суспільні відносини, пов'язані із функціонування (життєвим циклом існування) суб'єктів інформаційної інфраструктури поділяються на наступні групи суспільних відносин, які мають місце в процесі:

- створення суб'єктів;
- отримання ліцензій і дозволів;
- здійснення діяльності суб'єктів;
- нагляду та контролю за діяльністю цих суб'єктів;
- припинення діяльності суб'єктів тощо.

2. Суспільні відносини, пов'язані з наданням інформаційних послуг і виконанням інформаційних робіт, поділяються на наступні групи суспільних відносин, які стосуються:

- початку надання послуг і виконання робіт;
- надання послуг і виконання робіт, у тому числі із врахуванням особливостей;
- якості надання послуг і виконання робіт;
- універсальності надання послуг;
- оплати за надання послуг і виконання робіт;
- закінчення надання послуг і виконання робіт;
- вирішення суперечок тощо.

3. Суспільні відносини, пов'язані з виробництвом і використанням інформаційних технологій і ресурсів, поділяються на наступні групи суспільних відносин, які стосуються:

- забезпечення справедливої конкуренції;
- взаємного доступу до технологій і обмежених ресурсів;
- спільного використання інформаційних технологій та мереж;
- конкурсних підстав використання обмежених ресурсів тощо.

Зазначені підмножини суспільних відносин у сукупності складають всю можливу множину суспільних відносин в інформаційній інфраструктурі, що пов'язані із забезпеченням обороту інформації.

Предмет інформаційного права – це повна сукупність інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин, які регулюються нормами інформаційного права.

Таке визначення предмету правового регулювання дозволяє сформулювати нову парадигму в інформаційній сфері:

- правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з оборотом інформації, інваріантне (що не залежить) від тих технологій, які при цьому використовуються;
- правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням обороту інформації інваріантне (що не залежить) від виду і типу інформації.

Запропонована нова парадигма правового регулювання в інформаційній сфері дозволяє виділяти повну множину однорідних за змістом суспільних відносин, пов'язаних або із оборотом інформації (створення, поширення, використання, зберігання та знищення), або із забезпеченням цього обороту інформації (інформаційно-інфраструктурні відносини).

Наявність можливості виділяти повну множину однорідних за змістом суспільних відносин в інформаційній сфері дає потенціальні підстави для:

- створення системного, несуперечливого, повного комплексу нормативно-правових актів як у конкретному сегменті інформаційної сфери, так і в інформаційній сфері в цілому;
- виключення перехресного регулювання різних сфер діяльності та забезпечення системної і повної автономізації діяльності регуляторних органів;

– реалізації принципу: один вид діяльності - одна ліцензія (одна реєстрація).

3. Метод правового регулювання.

Метод правового регулювання – це певні прийоми, способи, засоби впливу права на суспільні відносини, від яких значною мірою залежить ефективність правового регулювання, досягнення встановлених при цьому цілей.

Методи правового регулювання можуть бути поділені на:

- загальні, які використовуються в переважній більшості галузей права;
- окремі, які використовуються в частині галузей права;
- індивідуальні (специфічні), які використовуються тільки в конкретній галузі права.

Загальні методи правового регулювання:

- диспозитивний (характерний для приватного права);
- імперативний (характерний для публічного права).

Окремі методи правового регулювання:

- зв'язування,
- заборони,
- дозволу,
- узгодження,
- рекомендацій,
- координації.

Індивідуальні (специфічні) методи правового регулювання:

- заохочення (притаманний трудовому праву);
- автономії і рівності (притаманний процесуальному праву).

Будь-яка галузь права використовує всі перелічені форми правового впливу на суспільні відносини, але поєднання цих форм, питома вага кожної з них у різних галузях права абсолютно різна, тому саме в цьому знаходить своє вираження специфіка галузевих методів регулювання суспільних відносин.

Метод окремої галузі права - це метод або набір методів, які є переважними і/або специфічними при визначенні того, якими прийомами, способами, засобами впливає право на суспільні відносини у конкретній сфері суспільного життя.

Галузь права в якій використовуються набір методів правового впливу має назву комплексної галузі права. Інформаційно право це комплексна галузь права.

4. Комплексність метода інформаційного права.

Наприклад в статті 38 Закону України «Про інформацію» (у редакції 1992 р.) зазначено наступне.:

1. «Право власності на інформацію - це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією».

Вочевидь, це *імперативна норма*, суть якої зводиться до того, що право власності на інформацію може виникати тільки на підставах, зазначених у законі.

2. «Власник інформації щодо об'єктів своєї власності має право здійснювати будь-які законні дії».

А це – диспозитивна норма, що дозволяє власникові інформації на свій розсуд розпоряджатися нею. Крім того, в цій нормі реалізовано метод зв'язування тому, що ці дії не повинні бути протизаконними.

В Законі України "Про телебачення та радіомовлення" інші приклади:

1. у статті 23 зазначено, що «ліцензування мовлення іноземних телерадіоорганізацій забороняється», тобто реалізовано імперативний метод заборони.

2. У статті 39 зазначено, що "провайдер програмної послуги самостійно, виходячи з ринкового попиту, встановлює розмір абонентної плати за різні пакети програм та інші інформаційні послуги», тобто реалізовано метод рекомендації щодо встановлення провайдером абонентної плати, виходячи з ринкового попиту.

До методів інформаційного права слід віднести:

- загальні: диспозитивний та імперативний,
- окремі: зв'язування, заборони, дозволу, узгодження, рекомендацій, координації.

Метод інформаційного права – це набір методів правового регулювання, які є переважаючими і/або специфічними при визначенні того, якими прийомами, способами, засобами впливає право на інформаційні та інформаційно-інфраструктурні суспільні відносини.

Тема 5. Система принципів інформаційного права

Перелік основних питань:

1. Принципи права.
2. Методологічні засади формування принципів інформаційного права.
3. Система принципів інформаційного права.

Література: 1, 2, 6, 7, 8.

Конспект лекції

1. Принципи права.

В юридичній літературі надаються наступні визначення, які відображають значення:

- *принципи права* – основні його механізми, несучі конструкції, при цьому принцип - це, перш за все, ідея, але не тільки ідея, принципи виходять за межі тільки ідей і знаходять нормативний та правовий зміст;

- *принципи права* – це основні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності та підвалини цього типу держави і права, які становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальною значимістю;

- *принципи права* – це своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрям його розвитку.

Виходячи із системної ролі проблематика принципів права є однією з добре досліджених у цілому в теорії права, а також у конкретних галузях права.

Принципи права відіграють дуже важливу роль у розвитку як всієї системи права, так і її окремих елементів – галузі права, інституту права, як в процесі правотворчості, так і в процесі правозастосування.

Діалектика співвідношення загальних принципів права та принципів галузі права відповідає діалектиці категорій «загальне» і «одиничне». Тому загальні принципи права повинні знаходити відображення при формулюванні принципів будь-якої галузі права,

визначаючи загальні правові ідеї, положення, підходи до побудови та змісту галузі права.

Первинним є поява одиничного – конкретних норм права, а лише потім після певних процесів узагальнення може з'явитися щось спільне – норма-принцип. Але поява конкретних перших норм права відбувається не на порожньому місці, а під впливом деяких основоположних пануючих у суспільстві соціально-політичних ідей. Тому реальний процес правотворчості повинен припускати формування принципів права як шляхом фіксації в певних нормах законодавства, так і шляхом відображення в правосвідомості соціально-політичних ідей, які отримали суспільне визнання. З іншого боку, зовсім не виключається ситуація, коли під впливом спочатку сформованих у правосвідомості ідей, що мають значення правових принципів, починають з'являтися поодинокі норми-принципи права, а вже потім конкретні норми права. Іншими словами, під впливом сформованих спочатку принципів права згодом формується законодавчий масив.

Норма-принцип – правова норма в якій знайшов відображення принцип права.

2. Методологічні засади формування принципів інформаційного права.

Принципи інформаційного права - це основні ідеї, положення та вимоги, що відображають основні тенденції та напрями розвитку соціуму, зміст правосвідомості, які частково знайшли закріплення в юридичній формі та які визначають стратегію і механізми правого регулювання інформаційних і інформаційно-інфраструктурних відносин, а також впливають на формування змісту норм інформаційного права.

Принципи інформаційного права – базові ідеї, положення та вимоги, що відображають основні тенденції та напрями розвитку соціуму, зміст правосвідомості, які:

- частково знайшли закріплення в юридичній формі;
- визначають стратегію і механізми правого регулювання інформаційних і інформаційно-інфраструктурних відносин;
- впливають на формування змісту норм інформаційного права.

Система принципів галузі права складається з гармонійно поєднаних загально-правових принципів, міжгалузевих принципів права і специфічних галузевих принципів права.

Загальні принципи права (загально-правові принципи) – сукупність загально-соціальних принципів та спеціально-юридичних принципів права.

До загально-соціальних принципів можна віднести:

- визнання свобод особистості;
- поділу повноважень гілок державної влади;
- захисту власності;
- демократизму;
- гуманізму тощо.

Спеціально-юридичні принципи права – сукупність норм-принципів. До спеціально-юридичних принципів права можна віднести:

- свободи;
- справедливості;
- визнання верховенства права;
- державної гарантії на захист прав власника;
- рівності всіх перед законом тощо.

3. Система принципів інформаційного права.

Для галузі інформаційного права *загальносистемна базова ідея* – забезпечення інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека займає особливе місце тому, що:

- інформаційні відносини і процеси пронизують всі суспільні відносини;
- в сучасних умовах широкого поширення інформаційно-комунікаційних технологій питання інформаційної безпеки набуває самостійного суспільного значення;
- зовнішні та внутрішні загрози інформаційної безпеки мають комплексний всеосяжний характер для всіх сфер діяльності людини, суспільства і держави.

Вперше системне визначення поняття “інформаційна безпека” надано в Законі України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки”.

Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через:

- неповноту, невчасність та невірність інформації, що використовується;
- негативний інформаційний вплив;

- негативні наслідки застосування інформаційних технологій;
- несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Положення інформаційної безпеки є методологічною основою для вдосконалення та розвитку інформаційного законодавства.

Наприклад, мова може йти про вдосконалення інформаційного законодавства:

а) у сфері створення інформації:

- формування правових умов для забезпечення плюралізму, прозорості, конкурентності засобів масової інформації;
- сприяння журналістської діяльності, зокрема, забезпечення її незалежності;
- удосконалення правового регулювання створення та обороту інформації в електронній формі (електронних документів, книг, журналів тощо);
- врахування правових особливостей використання інтернет-технологій для поширення масової інформації;
- вдосконалення системи захисту авторських прав та інтелектуальної власності тощо.

б) у сфері доступу до інформації:

- встановлення правових умов для прозорого та простого доступу до публічної інформації;
- гармонізація протиріччя між правом на інтелектуальну власність і правом на доступ до інформації тощо.

в) у сфері розвитку інформаційної інфраструктури:

- подальша лібералізація регулювання ринку телекомунікацій з урахуванням процесів конвергенції;
- удосконалення правового регулювання телебачення та радіомовлення з урахуванням переходу на цифрові технології;
- створення стимулюючого законодавства у сфері програмування і виробництва комп'ютерної техніки тощо.

Система принципів інформаційного права складається з гармонійно поєднаних загально-правових принципів, міжгалузевих принципів права і власне специфічних галузевих принципів інформаційного права.

Міжгалузеві принципи права для галузі інформаційного права це насамперед правові принципи:

- недоторканності власності;

- свободи договору;
- неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини;
- свободи підприємницької діяльності;
- судового захисту цивільного права та інтересу;
- свободи творчості;
- заохочення конкуренції;
- раціонального використання обмежених ресурсів;
- недискримінаційного доступу до інфраструктури.

Специфічні принципи інформаційного права:

1. Принцип забезпечення інформаційної безпеки закріплено у ст. 17 Конституції України:

«Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу».

2. Принцип свободи отримання і поширення інформації.

Цей принцип означає, що в правових системах держав має бути комплекс правових норм, які гарантують і забезпечують кожному свободу отримання інформації із будь-яких джерел і свободу поширення інформації за допомогою будь-яких засобів.

3. Принцип об'єктивності, достовірності, повноти і своєчасності інформації.

Цей принцип опосередковано закріплено в статті 2 Закону України «Про інформацію», в ст. 5 Закону України «Про національну програму інформатизації», в ст. 700, 868, 911 Цивільного кодексу України.

4. Принцип гармонізації прав і законних інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері.

У чинному законодавстві України у явному вигляді цей принцип не знайшов відображення. Але зміст статей 32, 34 Конституції України та низки інших законодавчих актів свідчить про те, що законодавець приділяє серйозну увагу проблемі співвідношення прав та інтересів особи, суспільства і держави.

5. Принцип мінімізації негативного інформаційного впливу.

Мова йде про недопущення інформаційної діяльності та поширення інформації, що можуть завдати шкоди психічному і фізичному здоров'ю громадян, соціальним і моральним цінностям

суспільства і особистості, спрямовані на пропаганду антиконституційних дій, жорстокості та насильства.

6. Принцип мінімізації негативних наслідків функціонування інформаційних технологій.

Некоректна робота інформаційних комп'ютерних систем і керуючих обчислювальних комплексів також є джерелом загроз завдання збитків або, іншими словами, загроз інформаційній безпеці.

7. Принцип недопущення несанкціонованого доступу, поширення, використання та знищення інформації, а також порушення її цілісності.

За правовим режимом інформація розділяється на дві великих частини: відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Відповідними нормативно-правовими документами встановлюються правові режими доступу до інформації обмеженого доступу та її використання. Несанкціоноване поширення, використання та знищення інформації може завдати шкоди законним правам та інтересам.

8. Принцип визнання інформації як об'єкту публічних і цивільних правовідносин.

Історично інформація та інформаційні продукти були, перш за все, об'єктом публічних правовідносин. Це, як правило, реалізовувалось у нормативно-правових актах, що регулюють питання збору інформації у процесі виконання тих чи інших державних функцій (збір податків, митні збори тощо), або зберігання інформації - формування перших бібліотек, або виготовлення інформаційних продуктів (книг), або поширення інформації - оприлюднення нормативних актів, створення засобів масової інформації (газет, журналів).

З іншого боку, інформація (інформаційні продукти) можуть бути об'єктом цивільних правовідносин, визначених договорами або правочинами.

9. Принцип не відторгнення інформації.

Цей принцип ґрунтується на тому, що будь-яка інформація в процесі передавання користувачеві не може бути відторгнута від її творця або володаря, незважаючи на те, що при цьому передається фізичний носій інформації.

10. Принцип єдності й відмінності інформації та носія інформації.

Інформація не залежить від конкретного носія, на якому вона зафіксована, оскільки одні й ті ж відомості можуть бути представлені на різних носіях і при цьому залишатися інваріантними по відношенню до них.

11. Принцип об'єктності надання інформації.

Цей принцип ґрунтується на тому, що будь-яка інформація як в процесі створення, так і в подальшому представляється у вигляді якогось об'єкта, певних організаційних форм, наприклад: відео та аудіо фільм, окремі дані (відомості), документ, інформаційний продукт, інформаційний ресурс, масив (база) даних (документів), бібліотека, фонд документів, архів тощо.

12. Принцип первинності створення інформації.

Цей принцип свідчить про те, що внаслідок того, що інформація є результатом особливого виду людської діяльності - інтелектуальної, яка здійснюється незалежно і на основі наявних знань та інформації, принципово можливі випадки, коли однакові результати інформаційної діяльності можуть бути досягнуті незалежно і «одночасно» кількома юридичними або фізичними особами.

13. Принцип обмеження поширення та доступу до інформації виключно на підставі закону.

Міжнародне законодавство містить низку положень, що перешкоджають вільному поширенню певної інформації. Так у статті 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя» Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод говориться про те, що кожна людина має право на повагу свого приватного і сімейного життя, житла і таємниці листування. Українське законодавство також містить великий масив правових норм, які встановлюють обмежений режим доступу до певної інформації з метою захисту законних прав та інтересів суб'єктів інформаційних відносин. Оскільки всі ці обмеження є виключенням з першого основоположного принципу інформаційного права, то вони повинні бути досить чітко і точно прописані у відповідних нормах закону.

14. Принцип обов'язковості опублікування суспільно важливої інформації.

Дуже велика кількість міжнародних нормативних актів регламентує процес обов'язкового опублікування інформації, що має відношення до прав і свобод, здоров'я людини, а також інформації

про діяльність органів державного управління на всіх рівнях своєї роботи, про прийняті рішення, що мають суспільний інтерес.

У Законі України «Про доступ до публічної інформації» у статті 15 наводиться перелік інформації, яка повинна бути опублікована суб'єктами владних повноважень.

15. Принцип взаємної гармонізації інформаційного права і всієї системи національного законодавства.

Існують правові норми власне інформаційного законодавства та правові норми інших галузей права, які регулюють інформаційні відносини, що мають місце у відповідних сферах людської діяльності. При цьому правові норми інших галузей права, що регулюють інформаційні відносини, не повинні вступати в конфлікт із нормами власне інформаційного права. Крім того, існує проблема гармонізації й всередині інформаційного законодавства.

16. Принцип гармонізації українського інформаційного законодавства з міжнародним правом.

Цей принцип базується на визнанні того факту, що значна частина інформаційних процесів і процесів, у яких широко використовуються інформаційні технології, в сучасному світі мають транскордонний характер.

Вищеназвана система принципів інформаційного права України характеризується досить повним врахуванням основних ідей, положень, підходів, які визначають стратегію, напрями і тенденції розвитку інформаційного суспільства, правового регулювання інформаційних відносин.

У зв'язку з динамічними змінами інформаційної сфери можуть відбуватись також і зміни в системі принципів інформаційного права.

Тема 6.

Система інститутів та термінологічна система інформаційного права

Перелік основних питань:

1. Інститути права. Класифікація інститутів інформаційного права.

2. Система інститутів інформаційного права
3. Термінологічна система.
4. Особливості термінологічної системи інформаційного права.
5. Базові терміни інформаційного права.

Література: 1, 2, 6, 7, 8.

Конспект лекції

1. Інститути права. Класифікація інститутів інформаційного права.

Елементи структури система права складається з наступних елементів: галузі права; підгалузі права; інститутів права; субінститутів права; норм права.

Інститут права – обмежена, стійка група правових норм, що регулюють певний різновид суспільних відносин, які мають загальну функціональну спрямованість.

Наявність правових інститутів обумовлена об'єктивним існуванням однорідних, відносно замкнених груп суспільних відносин, які регулюються самостійною та автономною групою правових норм.

Систему інститутів права складають:

- інститути всієї системи права (суб'єкт та об'єкт права, норма права, правовідносини тощо);
- міжгалузеві інститути права (інститут опіки – цивільне та сімейне право, інститут власності – цивільне право, сімейне право, земельне право, інформаційне право тощо);
- галузеві інститути права.

Інститути права поділяються на:

- матеріальні та процесуальні;
- прості та складні (або комплексні);
- регулятивні, охоронні та установчі тощо.

Унікальна сукупність системи інститутів права галузі є однією з характерних підстав для виділення окремої самостійної галузі права.

2. Система інститутів інформаційного права

Інститут інформаційного права – обмежена, стійка група правових норм, що регулюють однорідні групи інформаційних або

інформаційно-інфраструктурних відносин, які мають загальну функціональну спрямованість.

Система інститутів інформаційного права включає:

- загальногалузеві інститути права;
- міжгалузеві інститути права;
- специфічні галузеві інститути інформаційного права.

В якості основи для систематизації інститутів інформаційного права доцільно використовувати запропоновану класифікацію відносин в інформаційній сфері: інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини.

Для інформаційних відносин будемо використовувати раніше описану класифікацію етапів життєвих циклу інформації: створення, поширення, використання, збереження та знищення.

Для етапу створення інформації найбільш поширеними є наступні інститути права:

1. Інститут права на свободу думки і слова, на вільний вираз своїх поглядів і переконань.

2. Інститут об'єктивності, достовірності, повноти та точності інформації.

3. Інститут засобів масової інформації.

- субінститут друкованих засобів масової інформації;
- субінститут електронних засобів масової інформації (телебачення, радіомовлення, Інтернет);
- субінститут інформантств.

4. Інститут наукової, статистичної і іншої інформації.

- субінститут наукової інформації;
- субінститут науково-технічної інформації;
- субінститут науково-технічної інформації.

5. Інститут інформаційних ресурсів.

6. Інститут правового режиму інформації.

- субінститут відкритої інформації;
- субінститут офіційної інформації;
- субінститут інформації з обмеженим доступом;
- субінститут державної таємниці;
- субінститут комерційної таємниці;
- субінститут конфіденційної інформації;
- субінститут персональних даних тощо.

Як приклад, для етапу поширення інформації можна навести наступні інститути права.

В частині інформаційних відносин:

1. Інститут права на свободу поширення інформації.

В частині інформаційно-інфраструктурних відносин:

1. Інститут телекомунікацій.

2. Інститут поштового зв'язку.

3. Інститут засобів масової інформації.

3. Термінологічна система.

Термін – це слово або словосполучення, яке зіставляється з чітко окресленим поняттям певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя і вступає у системні відношення з іншими подібними одиницями мови, утворюючи разом з ними особливу систему – термінологію.

У латинській мові (*terminus*) воно означало "кінець", "кордон", "межу". В середньовіччі набуло вже значення "визначення", "позначення", а в старофранцузькій мові *terme* означає "слово".

Основна логічна функція поняття - виділення загального, яке досягається за допомогою відволікання від всіх особливостей окремого.

Дефініція – стисле логічне визначення, що встановлює суттєві відмінні ознаки предмета або значення поняття - його зміст і межі.

Поняття – це логічна категорія, думка, яка шляхом указівки на деяку ознаку виокремлює з універсаму й узагальнює в клас предмети, яким притаманна ця ознака.

У понятті відображаються не всі якості та ознаки, що притаманні предмету, явищу або дійсності, а лише найбільш загальні, які дозволяють відрізнити один предмет або явище від іншого.

Категорії – це найзагальніші (гранично широкі) поняття, що виражають універсальні характеристики та відношення матеріального й духовного світу, певної сфери життєдіяльності людини, галузі знань.

Поняття та категорії – це ідеальні образи процесів та явищ. Їх словесним виразом є терміни, які становлять поняття у знаковій формі, є їх символом, засобом, за допомогою якого здійснюється точне найменування понять. Співвідношення понять та відповідних їм термінів виражається співвідношенням філософських категорій «зміст» і «форма», «сутність» і «явище».

Юридична термінологія – історично сформована сукупність термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати специфічні потреби спілкування у сфері законодавства, юридичної науки і практики.

Правові категорії – це найбільш загальні, фундаментальні та глибокі правові поняття, що є межею наукового узагальнення як у певній області юридичних знань, так і в правознавстві, юридичній практиці в цілому

Юридичний термін – це слово (або словосполучення), яке використовується у законодавстві України, юридичній доктрині та правозастосовній практиці, однозначно виражає поняття (категорію), послідовно використовується у ньому, незалежно від контексту, взаємопов'язане з іншими юридичними термінами та є стилістично нейтральним.

4 .Особливості термінологічної системи інформаційного права.

Інформаційне право вимагало і вимагає уважного відношення до своєї термінологічної системи. Досить інтенсивний процес створення сучасного інформаційного законодавства призвів до появи термінів, що неоднозначно трактуються. Це відбувається тому, що протягом короткого відрізка часу (10-15 років), відбулася суттєва трансформація розуміння змісту багатьох понять інформаційного права.

Соціально-політичні реформи, які відбулися в 90-х роках у нашій країні, привели до зміни суспільної свідомості і, як наслідок, до зміни правосвідомості. У суспільстві по-новому стали сприймати такі поняття як «свобода слова», «вільний доступ до інформації», «інформаційна безпека» тощо. З іншого боку технічний прогрес сприяв появі багатьох термінів, які стали широко використовуватися в законодавстві. Наприклад, буквально в останні роки стали використовуватися такі поняття, як «електронний документ», «електронний підпис», «електронна торгівля», «веб-сайт», «веб-ресурс» тощо.

Гостроту ситуації додає факт того, що в інших галузях законодавства також з'являються норми, присвячені регулюванню інформаційних відносин. При цьому часто використовуються терміни, зміст яких явно дисонує з термінами, що використовуються в «класичному» інформаційному законодавстві.

Таким чином, формування стійкої і стабільної термінологічної системи інформаційного права необхідно для того, щоб забезпечити вимоги законотворчої техніки і підвищення ефективності правозастосовної діяльності. Тому, завдання формування чіткої, вивіреної, обґрунтованої термінологічної системи інформаційного права та інформаційного законодавства, нормативного закріплення понять, що використовуються, особливо на сучасному етапі їх становлення та розвитку, є актуальним.

4. Базові терміни інформаційного права.

Наведемо приклади базових термінів інформаційного права:

1. **Інформаційна діяльність** – це діяльність зі створення, поширення, використання, зберігання та знищення інформації (інформаційних продуктів).

2. **Інформаційна система** – організована сукупність підприємств та/або підрозділів і фахівців, комплексу організаційних, нормативно-правових і нормативно-технічних документів, інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, призначених для забезпечення інформаційних процесів.

3. **Інформаційний продукт** – це будь-яка відокремлена інформація, представлена в конкретній організаційній формі і вигляді, з приводу якої виникають або можуть виникнути правові відносини.

4. **Документ** – це інформація із реквізитами, яка призначена для встановлення або підтвердження юридичних фактів чи обставин, що мають юридичне значення, та зафіксована за допомогою матеріального носія, основною функцією якого є забезпечення її фіксації, зберігання та передавання.

5. **Електронний документ** - документ, в якому фіксація, збереження і передавання інформації, включаючи обов'язкові реквізити документа, в тому числі аналог власноручного підпису, відбувається в електронній формі за допомогою комп'ютерних технологій, що дозволяють представляти його у вигляді, необхідному для сприйняття людиною

6. **Інформаційні ресурси** – будь-яка сукупність інформації, включаючи документи, незалежно від змісту, часу і місця створення, форми власності.

7. **Національні інформаційні ресурси** – це інформаційні ресурси, що знаходяться під юрисдикцією держави, доступні для використання особистістю, суспільством і державою.

8. **Соціально-технічна система** – це сукупність підрозділів, фахівців, комплексу організаційних, нормативно-правових і нормативно-технічних документів, інформаційних ресурсів, технічних систем і засобів, призначених для виконання певних функцій.

Тема 7.

Інформаційне право як галузь права

Перелік основних питань:

1. Галузь права.
2. Класифікація галузей права.
3. Інформаційне право як комплексна галузь права.

Література: 1, 2, , 6, 7, 8.

Конспект лекції.

1. Галузь права.

Система права складається з наступних елементів: галузі права; підгалузь права; інститути права; субінститут права; норми права.

Розділення системи права на певні галузі права має одночасно суб'єктивний і об'єктивний характер.

Суб'єктивність процесу поділу на галузі права визначається тим, що він є результатом діяльності законодавців, вчених і практиків-юристів. З іншого боку, формування елементів системи права відбувається під впливом об'єктивно створених у суспільстві умов, особливостей формування суспільних відносин, які призводять до деякої їх відособленості, що базується на їх однорідності відповідно до предметної сфери.

Система права являє собою складну ієрархічну систему, яка з одного боку має досить стабільну основу, а з іншого - схильну до змін. Ці зміни обумовлені відповідними змінами в політичній, економічній, ідеологічній, культурній та в інших сферах життєдіяльності суспільства. Зміни, що відбулися в інформаційній сфері суспільства в останні десятиліття, обумовили актуальність

постановки питання про виділення інформаційного права в окрему самостійну галузь права.

Галузь права – це відносно самостійний підрозділ системи права, систематизована сукупність правових норм, що регулюють якісно та функціонально однорідний вид суспільних відносин.

2. Класифікація галузей права.

Галузі права поділяються на **профілюючі, спеціальні та комплексні**. При цьому вважається, що до профілюючих належать конституційне право, цивільне право, адміністративне право і кримінальне право. До спеціальних, похідних від профілюючих галузей права, належать галузі права, що конкретизують загальний предмет і профілюючий метод правового регулювання у спеціальній галузі суспільних відносин. До спеціальних відносяться: фінансове, податкове право, які примикають до адміністративного права; сімейне, житлове право, що примикають до цивільного права тощо.

Особливе місце займають комплексні галузі права, які об'єднують інститути і норми права з різних галузей права. Причина появи комплексних галузей права – це об'єктивна диференціація суспільних відносин, їх державно-правова оцінка, а також ступень розвиненості відповідної галузі правових норм (консолідація норм, систематизація законодавства).

Процес появи комплексних галузей права слід розглянути з діалектичних позицій. Безсумнівно, окремі, одиничні нові норми права, що регулюють новий тип суспільних відносин, що тільки народжуються, не можуть з'явитися поза відомих на цей час галузей права. Але ці поодинокі нові норми права мають відмінності від тієї сукупності правових норм, які складають множину норм уже вихідної (материнської) галузі права. Потім зі збільшенням кількості нових норм права стає явним, що є щось загальне, що об'єднує сукупність цих нових норм. І це загальне не зовсім збігається, а іноді і взагалі не збігається з тим загальним, що об'єднувало сукупність норм вихідної раніше галузі права. Відомо, що одиничне – форма існування загального в дійсності, а особливе – загальне, реалізоване в одиничному. Тому, не можна мати два різних загальних (всезагальних) у рамках однієї виділеної множини правових норм, якщо тільки вони не є одиничним деякого загального вищого порядку узагальнення.

Таким чином, з наростанням обсягу якісно і змістовно нових суспільних відносин, зростає кількість якісно і змістовно нових правових норм, що регулюють ці відносини. При цьому загальне в цих якісно і змістовно нових правових нормах відрізняється від загального в правових нормах вихідної (материнської) галузі права. Тому відбувається діалектичний поділ правових норм на дві відособлені сукупності, що відрізняються загальними властивостями, характеристиками тощо. Спочатку це може привести до появи нового підінституту права в материнській галузі права, а потім і до повноцінного інституту права, який виглядає дещо чужорідним у цій галузі права. І, нарешті, фінальною стадією цього діалектичного процесу остаточного виділення нового загального із сукупності правових норм материнської галузі права стає утворення нової галузі права.

Подібний процес відбувався з усіма відомими галузями права. Можна з упевненістю поширити описану модель виникнення галузі права, наприклад, на процес виникнення самостійних правових галузей сімейного та трудового права з галузі цивільного права.

На стадії виділення деякої сукупності правових норм, яка характеризується деякими новим загальним, з материнської галузі права теоретично можливі кілька шляхів розвитку:

- поява нового комплексного інституту права, предмет регулювання якого може збігатися з двома і більше галузями права;
- виділення комплексної галузі права;
- виділення нової галузі права.

Досить важливу роль при виділенні в системі права окремої галузі права крім об'єктивних чинників таких, наприклад, як диференціація предмета правового регулювання, що заснована на виділенні різних загальних для різних множин правових норм, грають і суб'єктивні чинники. Наприклад, це може бути усвідомлення законодавцем, суспільством або експертним середовищем важливості тієї чи іншої групи суспільних відносин для подальшого розвитку держави, суспільства або окремих сегментів суспільного життя. До суб'єктивних факторів також належить і стан правосвідомості в суспільстві. Тому крім об'єктивних і спеціальних юридичних критеріїв визначення самостійності галузі права необхідно враховувати і суб'єктивні чинники.

Класичними критеріями визначення самостійної галузі права є наявність окремого предмету правового регулювання та методу правового регулювання. Стан розвитку систем права в різних національних юрисдикціях в останні десятиріччя свідчить про обмеженість (недосконалість) зазначеної системи критеріїв, яка складається з двох: окремих предмету та методу.

Прикладом недосконалості системи критеріїв є поява певної кількості нових галузей права, в процесі формування яких виокремлюється не лише предмет правового регулювання та певна сукупність методів правового впливу притаманних саме новій галузі права, а і формується унікальні системи правових принципів, правових інститутів і субінститутів та термінологічна система.

Таким чином, для сучасної системи права сукупність власного предмета, окремого методу правового впливу чи сукупності методів, систем принципів та інститутів, а також термінологічної системи є необхідними і достатніми умовами для визначення самостійності тієї чи іншої галузі права.

Чому є важливим визначення предмету правового регулювання? Тому, що характер, вид суспільних відносин, що складають предмет правового регулювання, обумовлюють: ступінь інтенсивності правового регулювання, тобто широту охоплення правовим впливом; ступінь обов'язковості правових приписів; форми і методи правового примусу; ступінь деталізованості правових приписів; напруженість правового впливу на суспільні відносини.

В якості критерію відмінності галузей права в їх сучасному системному представленні, як сукупності профілюючих, спеціальних і комплексних галузей права, необхідно використовувати набагато більший набір критеріїв, чим тільки предмет правового регулювання та метод правового впливу. Необхідно одночасно враховувати характеристики: предмету правового регулювання; системи методів правового впливу; системи правових принципів; системи правових інститутів і субінститутів; термінологічна системи.

3. Інформаційне право як комплексна галузь права.

Комплексний критерій визначення самостійної галузі права – це наявність сукупності власного предмету правового регулювання, специфічного методу правового впливу або комплексної системи методів правового впливу, специфічної

системи правових принципів і правових інститутів, власної термінологічної системи.

Аналіз **предмета інформаційного права**, сукупності суспільних інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин, дає підстави стверджувати, що він є специфічним і не може належати у повній його сукупності ні до однієї з існуючих галузей права.

В інформаційному праві використовується певна сукупність методів, які є як загально-правовими, так і специфічними для низки галузей права. При цьому набір цих методів, їх питома вага при реалізації правового регулювання в інформаційній сфері в цілому і в окремих її сегментах є унікальним, відмінним від інших галузей права. Таким чином, інформаційне право має свій специфічний комплексний набір методів, які використовуються в процесі формування та застосування правових норм, що регулюють суспільні інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини.

Принципи інформаційного права відображають унікальну специфіку правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з оборотом інформації та забезпеченням цього обороту. Частина цих принципів, які є в інформаційному праві системоутворюючими, в інших галузях права можуть виконувати всього лише факультативну роль. Наприклад, це стосується принципів, які є похідними від основного принципу інформаційного права – принципу забезпечення інформаційної безпеки.

Інформаційне право має власний значний за обсягом **специфічний набір правових інститутів**, незважаючи на те, що частина з них діалектично зароджувалися в інших галузях права, перш за все, в профілюючих галузях права.

Понятійний апарат інформаційного права знаходиться в стадії активного формування, але інформаційне право має понятійний апарат, властивий тільки йому. Більш того, діалектика розвитку суспільних відносин в інформаційній сфері є такою, що протягом найближчого часу кількість термінів інформаційного права, які будуть нормативно закріплені, значно збільшиться. При цьому терміни інформаційного права будуть широко використовуватися і в інших галузях права.

На основі аналізу сучасного стану системи права України та критеріїв визначення самостійності тієї чи іншої галузі права можна стверджувати, що інформаційне право є самостійною комплексною галуззю права, що має свій предмет правового регулювання,

комплексний набір методів правого впливу, специфічні системи правових принципів та інститутів, а також власну термінологічну систему.

Інформаційне право – це повна сукупність юридичних норм та інститутів, що регулюють інформаційні та інформаційно-інфраструктурні суспільні відносини, які мають місце в процесі обороту інформації та в процесі забезпечення цього обороту і які складають окрему галузь права.

Інформаційне право має свій специфічний комплексний набір методів, які використовуються в процесі формування та застосування правових норм, що регулюють суспільні інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини.

На основі аналізу сучасного стану системи права України можна стверджувати, що:

інформаційне право – це самостійна комплексна галузь права, що має свій предмет правового регулювання, комплексний набір методів правого впливу, специфічні системи правових принципів та інститутів, а також власну термінологічну систему.

Запропонований підхід до визначення предмета правового регулювання в інформаційній сфері базується на поділі всіх суспільних відносин на дві групи: інформаційні відносини та інформаційно-інфраструктурні відносини. Саме цей підхід дозволяє сформулювати нову парадигму правового регулювання в інформаційній сфері:

– правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з інформаційними процесами (створення, поширення, використання, зберігання та знищення інформації), інваріантно (незалежно) від тих технологій, які при цьому використовуються;

– правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із функціонуванням суб'єктів інформаційної інфраструктури, з наданням інформаційних послуг і виконанням робіт в інформаційній сфері, з використанням інформаційних технологій і ресурсів інваріантно (незалежно) від виду і типу інформації.

Інформаційне право – це галузь права, яка знаходиться в стадії активного формування і динамічного розвитку, тому багато з розглянутих нами проблем не можуть вважатися остаточно вирішеними і вимагають постійного дослідження для забезпечення своєчасної реакції як з боку вчених юристів, так і з боку практиків

юристів згідно з потребами розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Перед інформаційним правом, як і перед будь-якою іншою галуззю права, стоїть ряд цілей. Визначення цих цілей є важливим системоутворюючим фактором, що дозволяє на науковій основі формувати вимоги до змісту основоположних норм інформаційного права.

Перед інформаційним правом, як і перед будь-якою іншою галуззю права, стоїть ряд цілей. Визначення цих цілей є важливим системоутворюючим фактором, що дозволяє на науковій основі формувати вимоги до змісту основоположних норм інформаційного права.

Основні цілі інформаційного права наступні:

- формування правових основ для сприяння максимальному розвитку інформаційного суспільства та інформаційної сфери;
- забезпечення і захист конституційних прав і свобод людини в інформаційній сфері;
- забезпечення інформаційної безпеки особистості, суспільства і держави;
- сприяння розвитку системи інформаційних ресурсів, створенню розвиненої інформаційної інфраструктури держави, підвищенню ефективності підприємницької діяльності в інформаційній сфері;
- створення правових умов для реалізації ефективної конкуренції та лібералізації діяльності на ринку інформаційних послуг і робіт, справедливого розподілу обмежених ресурсів;
- створення правових умов для ефективного інформаційного забезпечення фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- забезпечення правової підтримки та захисту вітчизняного виробника інформаційних продуктів та інформаційних технологій;
- гармонізація з міжнародним правом в інформаційній сфері.

Тема 8. Правовідносини в інформаційній сфері

Перелік основних питань:

1. Концепція правовідносин у сучасному інформаційному праві.
2. Об'єкт правовідносин в інформаційній сфері.
3. Суб'єктний склад інформаційних правовідносин.

Література: 1, 2, , 6, 7, 8.

Конспект лекцій

1. Концепція правовідносин у сучасному інформаційному праві.

Проблема правовідносин належить до найбільш важливих і дискусійних як у загальній теорії права, так і в теорії окремих галузей права. Це повною мірою відноситься до низки ключових положень:

методологічні питання теорії правовідносин, в рамках яких обґрунтовується той чи інший підхід до правовідносин, визначається місцем правовідносин у понятійному апараті правової науки та у системі правового регулювання;

питання про передумови та динамку (виникнення, зміни та припинення) правовідносин, про суб'єкти правовідносин;

питання про суб'єктивні права і суб'єктивні юридичні зобов'язання сторін правовідносин, структурі правовідносин, класифікації правовідносин тощо.

Аналіз особливостей інформаційної сфери, інформаційної інфраструктури, реалізації суспільних відносин, пов'язаних з інформацією, свідчить про те, що в інформаційній сфері існують дві особливі групи суспільних відносин, що регулюються нормами інформаційного права. До першої групи, безсумнівно, належать ті відносини, які вже отримали визнану назву інформаційних відносин, тобто відносин, пов'язаних з оборотом інформації – її створенням, поширенням, використанням, зберіганням і знищенням. А другу групу утворюють суспільні інформаційно-інфраструктурні відносини, в яких беруть участь елементи інформаційної інфраструктури та правове регулювання яких має особливості саме завдяки тому, що вони беруть участь у забезпеченні обороту інформації.

В інформаційній сфері спостерігаються наступні характерні особливості суспільних відносин.

1. Інформаційні суспільні відносини - це відносини між суб'єктами в процесі обороту інформації, тобто суспільні відносини у процесі створення, поширення (передачі), зберігання, використання та знищення (утилізації) інформації.

2. Інформаційно-інфраструктурні суспільні відносини - це відносини між суб'єктами в процесі забезпечення обороту інформації, тобто суспільні відносини, що пов'язані із:

- особливостями життєвого циклу існування (функціонування) суб'єктів інформаційної інфраструктури як юридичних осіб;

- наданням інформаційних послуг і виконанням інформаційних робіт у процесі створення, поширення (передачі), зберігання, використання та знищення (утилізації) інформації;

- виробництвом і використанням інформаційних технологій і ресурсів, зокрема із використанням обмежених ресурсів;

- забезпеченням інформаційної безпеки.

3. Інформаційні та інформаційно-інфраструктурні суспільні відносини можуть бути простими автономними або частиною складних за складом суспільних відносин.

4. Юридична природа інформаційних та інформаційно-інфраструктурних суспільних відносин визначається природою інформаційного права.

5. Інформаційні та інформаційно-інфраструктурні суспільні відносини регулюються нормами інформаційного законодавства.

6. Суб'єкти правовідносин в інформаційній сфері - це суб'єкти права, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

7. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки в інформаційній сфері реалізуються методами правового регулювання приватного і публічного.

Використовуючи виявлені особливості, дамо визначення терміну:

інформаційні правовідносини - це інформаційні та інформаційно-інфраструктурні суспільні відносини, що регулюються нормами інформаційного права і виникають у процесі обороту інформації, тобто в процесі її створення, поширення (передачі), зберігання, використання та знищення (утилізації), а також у процесі забезпечення обороту інформації між суб'єктами, які мають

суб'єктивні права та юридичні обов'язки, що реалізуються методами правого регулювання приватного і публічного права.

Сформульована дефініція терміну «інформаційні правовідносини» вводить в правовий обіг інформаційно-інфраструктурні відносини, які мають місце в процесі забезпечення обороту інформації. Тим самим отримують своє логічне місце в теоретичних дослідженнях питання правого регулювання суспільних відносин, що пов'язані з функціонуванням елементів інформаційної інфраструктури. Це представляється досить важливим, оскільки правові проблеми формування, управління і регулювання інформаційної інфраструктури, а також таких її окремих елементів як телекомунікації, телебачення, засоби масової інформації, «електронного» уряду, «електронної» медицини, дистанційного навчання, «електронної» торгівлі, систем електронного документообігу вимагають своєї систематизації та вирішення, що найбільш раціонально здійснювати в рамках інформаційного права.

2. Об'єкт правовідносин в інформаційній сфері.

В теорії правовідносин існує два підходи до визначення правовідносин – моністичний та плюралістичний.

Відповідно до останнього підходу в сучасній теорії правовідносин вважається, що об'єктом виступає те, на що спрямовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки його учасників, іншими словами, те, заради чого виникає саме правовідношення, тобто:

1. Матеріальні блага (речі, предмети, цінності);
2. Нематеріальні особисті блага (життя, честь, здоров'я, гідність, свобода, безпека, право на ім'я, недоторканність людини);
3. Поведінка, дії суб'єктів, різного роду послуги та їх результати;
4. Продукти духовної творчості (твори літератури, мистецтва, живопису, музики, скульптури, а також наукові відкриття, винаходи, раціоналізаторські пропозиції - все те, що є результатом інтелектуальної праці);
5. Цінні папери, офіційні документи (облігації, акції, векселі, лотерейні квитки, гроші, приватизаційні чеки, паспорти, дипломи, атестати тощо).

Відповідно до плюралістичного підходу:

об'єкт правовідносин - це матеріальні та нематеріальні блага, які задовольняють потреби та інтереси як суб'єктів цих правовідносин, що діють в рамках своїх юридичних прав і обов'язків, так і інших суб'єктів, і виступають у вигляді: речі, документів, продуктів духовної творчості, особистого нематеріального блага, послуг, робіт та їх результатів, результатів поведінки та дії.

В інформаційній сфері до об'єкта правовідносин доцільно віднести ті об'єкти правовідносин, з приводу яких вони виникають в процесі обороту інформації, тобто при створенні, поширенні, використанні, зберіганні та знищенні інформації, або в процесі забезпечення цього обороту, тобто які виникають в інформаційній інфраструктурі. Тому для інформаційної сфери в якості *складових об'єкта інформаційних правовідносин* визначимо наступне.

1. Матеріальні блага - речі (інформаційні продукти, особисті папери, документи тощо).

При цьому інформаційними продуктами можуть бути твори літера-тури, мистецтва, живопису, музики, книги, журнали, кіно-, відео- та фото-матеріали, аудіо твори, наукові відкриття, винаходи, раціоналізаторські пропозиції, результати інформаційних робіт і послуг, аналітичні звіти, звіти про проведені дослідження, у тому числі наукові, статистичні звіти тощо.

Слід зауважити, що визнання інформації (інформаційних продуктів) в якості речі, що відбулося в практичній діяльності де факто, вимагає і юридичного визнання шляхом зміни правової доктрини. Крім того, таке визнання дозволяє також уникнути такого штучного утворення, як «продукти духовної творчості» або «результати інтелектуальної праці». Це дасть можливість підійти до правового регулювання суспільних відносин, що пов'язані з інформацією будь-якого виду, з єдиних доктринальних позицій.

Під особистими паперами розуміються документи, фотографії, що-денники, інші записи, особисті архівні матеріали фізичної особи, які є його власністю.

В якості документа можуть виступати цінні папери, векселі, розписки, сертифікати (грошові), розрахункові чеки, ліцензії, паспорта, дипломи, атестати тощо.

2. Нематеріальні особисті блага - право на свободу слова, право на інформацію, право на захист персональних даних, авторське право, право інтелектуальної власності тощо.

3. Поведінка і дії суб'єктів правовідносин в інформаційній сфері, а також результати поведінки і дій.

З урахуванням вищесказаного – **об'єкт інформаційних правовідносин** - це матеріальні та нематеріальні блага, які виступають у вигляді: інформаційних продуктів, особистих па-перів, документів, особистих нематеріальних благ, послуг і робіт, а також їх результатів, результатів поведінки і дії в процесі обороту інформації або забезпечення цього обороту, та задовольняють потреби та інтереси, як суб'єктів цих правовідносин, що діють в рамках своїх юридичних прав і обов'язків, так і інших суб'єктів.

3. Суб'єктний склад інформаційних правовідносин.

До суб'єктів інформаційних правовідносин, що регулюються інформаційним правом, відносяться:

- фізичні та юридичні особи України;
- особи без громадянства;
- громадські та політичні організації України;
- органи державної влади та місцевого самоврядування.

Крім того, до суб'єктів інформаційних правовідносин, за умови, якщо однією з сторін цих відносин виступають громадяни або юридичні особи України, органи державної влади та місцевого самоврядування України, слід віднести також:

- іноземні фізичні та юридичні особи;
- міжнародні організації та іноземні держави.

Тема 9.

Правосвідомість та інформаційне право

Перелік основних питань:

1. Сутність правосвідомості.
2. Взаємозв'язок правосвідомості та права.
3. Чинники формування правосвідомості.
4. Стратегічні та концептуальні документи, що формують правосвідомість в інформаційній сфері.

Література: 1, 2, , 6, 7, 8.

Конспект лекцій

1. Сутність правосвідомості.

Правосвідомість – це сукупність уявлень і почуттів, що відображають ставлення людей, соціальних спільнот до діючого або бажаного права.

Правосвідомість - одна з форм суспільної свідомості, як і інші відображає економічні та соціальні умови, ідеологію та рівень культури в суспільстві.

Правосвідомість характеризується наступним:

- носієм правосвідомості є людина або спільність людей;
- вона відображає державно-правові явища;
- виражається за допомогою емоцій, ідей, переживань і теорій, а також юридичних понять і категорій;
- носить оціночний характер, так як відображає не тільки стан, але і зіставлення перспектив розвитку політико-правових явищ, їх зв'язок з навколишньою дійсністю;
- тісно взаємодіє з іншими формами суспільної свідомості (політичною, моральною тощо).

Правосвідомість відіграє важливу роль:

- у правотворчій діяльності при створенні юридичних приписів;
- у правозастосовній практиці при вирішенні конкретних життєвих ситуацій;
- при невизначеності конкретних правових приписів, сприяють вибору варіанта законослухняної поведінки всіма суб'єктами правовідносин;
- при безпосередньому регулюванні деяких відносин у разі відсутності норм права, коли суб'єкт правовідносин керується власною правосвідомістю.

Останнє поширено в часи динамічних змін, коли законодавство застаріло, а нове не створено.

Структура правосвідомості складається:

- правової психології;
- теоретичної правосвідомості;
- правової ідеології.

Правова психологія – це емпіричний, буденний рівень суспільної свідомості, що формується в результаті повсякденної людської практики як окремих людей, так і соціальних груп.

Зміст правової психології: почуття, емоції, переживання, настрої, звички, стереотипи, які виникають у людей у зв'язку з існуючими юридичними нормами і практикою їх реалізації.

Теоретична (наукова) правосвідомість - це сукупність наукових знань, теорій, доктрин, оцінок, емоцій і почуттів відносно існуючої та бажаної правової системи держави.

Теоретична правосвідомість - відображає внутрішні, сутнісні сторони правових явищ в абстрактній і систематизованій формі, тобто у формі ідей, категорій, принципів, гіпотез, теорій, доктрин тощо.

Носії теоретичної правосвідомості - вчені, громадські діячі тощо.

Правова ідеологія - це система поглядів, ідей і теоретичних концепцій, що відображають систематизований погляд на право і правову дійсність.

Правова ідеологія містить результати абстрактного мислення і включає концептуально оформлені поняття та ідеї про необхідність і роль права, його функції та цінності, його забезпечення, удосконалення, методи і форми застосування в життя. Правова ідеологія це найбільш відома, активна частина правосвідомості.

Функції правосвідомості: пізнавальна; оціночна; регулятивна.

Пізнавальна функція правосвідомості забезпечує пізнання правової дійсності і як наслідок — формування правових знань. Завдяки пізнавальній функції правосвідомості сприйняття й осмислення правових явищ приводить до виявлення загальних закономірностей, установлення подій, дій, стану, ознак тощо.

Пізнавальна функція правосвідомості забезпечує пізнання правової дійсності і як наслідок – формування правових знань. Завдяки пізнавальній функції правосвідомості сприйняття й осмислення правових явищ приводить до виявлення загальних закономірностей, установлення подій, дій, стану, ознак тощо.

Оціночна функція правосвідомості забезпечує надання оцінки конкретним життєвим обставинам як юридично значимим.

Регулятивна функції правосвідомості забезпечує безпосередній вплив на поведінку людини, на суспільні відносини через правові знання, оцінки, по-чуття, мотиви і установки. Регулятивна функція правосвідомості реалізується через систему мотивів, ціннісних орієнтацій, правових установок, що виступають специфічними регуляторами поведінки і мають особливі механізми дії.

2. *Взаємозв'язок правосвідомості та права.*

Право і правосвідомість – різні явища соціально-правового життя, але неможливо говорити:

- про правосвідомість поза правом,
- про право поза правосвідомістю.

Правосвідомість як самостійне явище суспільно-правового життя нерозривно пов'язане з правом, так як саме відчуває великий вплив останнього.

Позитивне право активно сприяє, а іноді і змушує різні теорії, ідеї та почуття рухатися в певному напрямку.

Між правосвідомістю і правом має місце взаємозалежність і взаємозумовленість, тобто при еволюції права завжди відбуваються відповідні зміни в правосвідомості і навпаки.

Про єдність правосвідомості і права свідчить наступне.

1. Правосвідомість виникає і розвивається разом з правом.
2. Є структурними елементами правової системи суспільства.
3. Соціальне призначення і правосвідомості, і права в цілому однакове – регулювати суспільні відносини.

Різниця права та правосвідомості полягає в наступному.

1. Право - об'єктивоване інституційне утворення (система формально визначених, загальнообов'язкових норм), а правосвідомість - суб'єктивне явище (сполучення теорій, знань, ідей, почуттів, емоцій, уявлень, суджень про право).

2. Правова свідомість поліваріантна. Законодавство є єдиною офіційно визнаною в суспільстві системою права.

3. За характером структурованості: у правосвідомості рівні та сфери не є цілісним утворенням; в праві галузі - самостійні структурні утворення.

4. За механізмом впливу на суспільні відносини: для права - застосування примусу (поряд з наданням прав і свобод та покладанням певних обов'язків); для правосвідомості - дія через схвалення чи осуд, тобто через судження і оцінку.

Правосвідомість - це внутрішній регулятор поведінки людей, а право як міра дозволеного, обов'язкового і забороненого має загальнообов'язкову нормативність.

3. Чинники формування правосвідомості.

Фактори впливу на правову ідеологію:

- доступність нормативно-правових актів відповідного предмету правового регулювання;
- здатність індивіда сприймати правову інформацію;
- активність індивіда з пошуку правової інформації.

Фактори впливу на правову психологію:

- усвідомлення цінності права;
- аналіз отриманої правової інформації з метою виявлення в цій інформації положень, що забезпечують свободу суб'єкту права, а також порядок і справедливість;
- оцінка значимості певних положень для індивідуума;
- формування відповідного ставлення до чинного права, до діяльності по тлумаченню норм права, до своїх прав і обов'язків і до прав та обов'язків інших суб'єктів права;
- усвідомлення необхідності дотримуватися норм права чи прагнення ігнорувати правові приписи при кожному зручному випадку, і втілення цього елемента в поведінці суб'єкта права.

Фактори впливу на теоретичну правосвідомість:

- комплексність наукових досліджень з максимально широкого кола питань, що мають відношення до предмету правового регулювання;
- наявність системи теорій та стратегій щодо розвитку сфер відповідних предмету правового регулювання;
- формування вичерпних теорій та доктрин щодо існуючої та бажаної правової системи держави, або певної її частини.

4. Стратегічні та концептуальні документи, що формують правосвідомість в інформаційній сфері.

Тематично правосвідомість можна сегментувати точно так само, як правова наука сегментує все право на галузі права. Тобто можна говорити про правосвідомість в контексті інформаційного права, як і іншої галузі права.

В інформаційній сфері великий вплив на правову свідомість мають наступні фактори: економічні, політичні, ідеологічні, культурні, освітні та технократичні тощо.

Формування правосвідомості в частині інформаційного права відбувається під сильним впливом змісту концептуальних

документів, що визначають напрями і тенденції розвитку інформаційного суспільства.

В якості прикладу стратегічних та концептуальних документів, що формують правосвідомість в інформаційній сфері можна розглядати наступні Закони України: «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про музеї та музейну справу», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про телекомунікації», «Про видавничу справу», «Про кінематографію», «Про радіочастотний ресурс України», «Про поштовий зв'язок», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», «Про Національну програму інформатизації» тощо.

Основні напрями загальнодержавної стратегії розвитку інформаційного суспільства: формування політики, забезпечення доступу, розвиток електронних послуг, створення контенту, оволодіння знаннями та навичками, забезпечення мотивації.

Формування політики розвитку інформаційного суспільства здійснюється завдяки Законам України: «Про Концепцію Національної програми інформатизації», "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки".

Забезпечення доступу – надання потенційної можливості повсюдного доступу населення до: телекомунікаційних послуг; інформаційних комп'ютерних технологій.

Системні проблеми у сфері телекомунікацій:

1. Недостатні темпи розвитку телекомунікаційних мереж, особливо місцевих.

2. Недосконалість системи тарифного регулювання послуг зв'язку та тарифів за взаємопідключення телекомунікаційних мереж.

3. Неефективні механізми розподілу радіочастотного ресурсу, що не сприяє раціональному використанню радіочастотного ресурсу України.

4. Не проведення конверсії радіочастотного ресурсу на користь цивільних користувачів.

5. Недосконалість тарифного регулювання вартості ліцензій на використання радіочастот.

Електронні послуги – послуги населенню та бізнесу, що надаються з допомогою інтернет-технологій.

Основні завдання в розвитку електронних послуг це забезпечення:

- вдосконалення системи персональних безготівкових розрахунків;
- вдосконалення інфраструктури застосування цифрового підпису;
- широке впровадження ІКТ в органах державної влади, учбових та медичних закладах тощо;
- стимулювання створення електронних бірж, зокрема з обігу цінних паперів, продажу сільхозпродукції тощо;
- створення системи технологічних стандартів щодо надання електронних послуг, передбачивши зокрема урахування потреб осіб с обмеженими фізичними можливостями;
- створення системи центрів (пунктів) колективного доступу до електронних послуг;
- стимулювання державних службовців та працівників державних установ щодо використання ІКТ;
- підготовку в учбових закладах фахівців з питань електронного бізнесу, дистанційного навчання, телемедицини тощо;
- створення системи консультаційних, учбових центрів з питань електронного бізнесу, дистанційного навчання, телемедицини тощо;
- сприяння створенню програмних засобів ведення електронного бізнесу, дистанційного навчання, телемедицини тощо.

Контент – загальнодоступні електронні інформаційні ресурси, які повинні всебічно враховувати національні, мовні, світоглядні, політичні, економічні, культурні, релігійні та інші аспекти розвитку України.

Основні завдання в розвитку контенту це забезпечення:

- вдосконалити інформаційне законодавство в частині створення, розповсюдження та використання електронних інформаційних ресурсів та продуктів;
- розробити державні протекціоністські заходи щодо створення електронних інформаційних ресурсів різноманітного призначення;
- створити Національну систему електронних інформаційних ресурсів;
- впровадити загальнодержавну програму для бібліотек та архівів щодо створення електронних інформаційних ресурсів;

- розробити загальнодержавну програму для учбових закладів щодо створення електронних інформаційних ресурсів.

Для розвитку державної політики в сфері інформаційної безпеки необхідна розробка таких концептуальних документів:

- Концепція інформаційної безпеки;
- Концепції складових інформаційної безпеки:
 - технічного захисту інформації;
 - криптографічного захисту інформації;
 - ведення інформаційних війн;
 - кібербезпеки (безпечності створення та функціонування складних комп'ютерних систем управління) тощо.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

Основними завданнями циклу практичних (семінарських) занять є:

- набуття студентами вміння та навичок знаходити джерела знань щодо певних напрямів правового регулювання в інформаційній сфері, бачення перспективи розвитку та проблем правового регулювання в інформаційній сфері та досвіду підтримування на фаховому рівні дискусій щодо їх актуальних питань;
- оцінка засвоєння студентами лекційного матеріалу;
- оцінка виконання студентами завдань на СРС.

Семінарське заняття 1.

Тема 1. Інформація та інформаційні технології у сучасному світі

Питання для розгляду:

1. Право на інформацію.
1. Сутність інформаційного суспільства.
2. Розвиток інформаційного суспільства: міжнародний аспект.
3. Розвиток інформаційного суспільства в Україні.
4. Поняття Інтернету речей.
5. Проблеми цифрової нерівності та шляхи її подолання.
7. Переваги інформаційного суспільства та Інтернету речей.

Література: 1, 2, 5, 6, 7, 8.

Питання до підготовки доповіді студентами:

1. Сутність інформаційного суспільства.
2. Проблеми цифрової нерівності та шляхи її подолання (правовий аспект).

Література: 1, 2, 5, 6, 7, 8.

Семінарське заняття 2.

Тема 2. Інформаційна сфера та інформаційна інфраструктура

Перелік основних питань:

1. Поняття інформаційної сфери.
2. Складові інформаційної сфери.
3. Правове забезпечення інформаційної сфери.

4. Інформаційна інфраструктура та її склад.
5. Суб'єкти інформаційної інфраструктури, що забезпечують оборот інформації.
6. Інституціональна система інформаційної інфраструктури України.

Література: 1, 2, 3, 6, 7, 8.

Питання до підготовки доповіді студентами:

1. Мета діяльності та завдання Національної ради з питань телебачення та радіомовлення.
2. Мета діяльності та завдання Державної служби зв'язку та захисту інформації.

Література: 1, 2, 3, 6, 7, 8.

Семінарське заняття 3.

Тема 3. Правові особливості інформації та інформаційних процесів

Питання для розгляду:

1. Особливості інформації та інформаційних процесів.
2. Інформація як об'єкт суспільних відносин.
3. Визначення терміну «інформація».
4. Оборот інформації.

Література: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 10.

Питання до підготовки доповіді студентами:

1. Надати порівняння визначень терміну «інформація», які надані у різних актах законодавства.
2. Навести приклади людської діяльності відповідно до етапів обороту інформації.

Семінарське заняття 4.

Тема 4. Предмет та методи інформаційного права

Питання для розгляду:

1. Предмет інформаційного права.
2. Характеристика інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин.
3. Загальні методи правового регулювання.

4. Методи правового регулювання інформаційного права та їх приклади.

Література: 1, 2, 5, 6, 7, 8.

Питання до підготовки доповіді студентами:

1. Особливості інформаційно-інфраструктурних відносин та їх класифікація.
2. Перелік та характеристика методів правового регулювання інформаційного права.

Семінарське заняття 5.

Тема 5. Система принципів інформаційного права.

Питання для розгляду:

1. Принципи права.
2. Методологічні засади формування принципів інформаційного права.
3. Система принципів інформаційного права.

Література: 1, 2, 6, 7, 8.

Питання до підготовки доповіді студентами:

1. Свобода отримання, використання і розповсюдження інформації як принцип інформаційного права.
2. Своєчасність, достовірність та повнота інформації як принцип інформаційного права.
3. Гармонізація інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній діяльності як принцип інформаційного права.

Література: 1, 2, 6, 7, 8.

Семінарське заняття 6.

Тема 6. Система інститутів та термінологічна система інформаційного права.

Питання для розгляду:

1. Інститути права. Класифікація інститутів інформаційного права.
2. Система інститутів інформаційного права.
3. Термінологічна система.
4. Особливості термінологічної системи інформаційного права.
5. Базові терміни інформаційного права.

Література: 1, 2, 6, 7, 8.

Питання до підготовки доповіді студентами:

1. Стисла характеристика правового інституту «засоби масової інформації».
2. Базові терміни інформаційного права та їх законодавче визначення.

Семінарське заняття 7.

Тема 7. Інформаційне право як галузь права

Питання для розгляду:

1. Галузь права.
2. Класифікація галузей права.
3. Інформаційне право як комплексна галузь права.

Література: 1, 2, , 6, 7, 8.

Питання до підготовки доповіді студентами:

1. Критерії визначення окремої галузі права.
2. Співвідношення галузі інформаційного права та інших галузей права.

Семінарське заняття 8.

Тема 8. Правовідносини в інформаційній сфері

Питання для розгляду:

1. Концепція правовідносин у сучасному інформаційному праві.
2. Поняття інформаційних правовідносин, структура правовідносин.
3. Об'єкт правовідносин в інформаційній сфері.
4. Суб'єктний склад інформаційних правовідносин.

Література: 1, 2, , 6, 7, 8.

Питання до підготовки доповіді студентами:

1. Дві концепції правовідносин у сучасній теорії права.
2. Характеристика складових об'єкту правовідносин в інформаційній сфері.

Семінарське заняття 9.

Тема 9. Правосвідомість та інформаційне право.

Питання для розгляду:

1. Сутність правосвідомості.
2. Взаємозв'язок правосвідомості та права.
3. Чинники формування правосвідомості.
4. Стратегічні та концептуальні документи, що формують правосвідомість в інформаційній сфері.

Література: 1, 2, , 6, 7, 8.

Питання до підготовки доповіді студентами:

1. Правова психологія.
2. Теоретична правосвідомість.
3. Правова ідеологія.
4. Функції правосвідомості.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

У кредитному модулі передбачено проведення однієї модульної контрольної роботи (МКР) та підготовка реферату.

Написання МКР має на меті перевірку ступеня засвоєння студентами матеріалів визначеного, як правило першого, кредитного модуля навчальної дисципліни.

Написання МКР передбачає письмове розкриття у довільній формі одного з питань за тематикою кредитного модуля визначеного викладачем.

Написання МКР здійснюється протягом однієї академічної години під час проведення останнього практичного (семінарського) заняття у даному кредитному модулі.

Під час написання МКР суворо забороняється використання будь-яких засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Порухення цього положення веде до автоматичного не розгляду та не зарахування даної МКР.

Під час другої академічної години даного практичного (семінарського) заняття відбувається розгляд та обговорення виконаних МКР.

Оцінювання якості та глибини розкриття поставленого питання здійснюється за 10-ти бальною шкалою.

Підготовка реферату з навчальної дисципліни має на меті поглиблене засвоєння студентами знань з інформаційного права.

Реферат передбачає письмове розкриття теоретичних питань з наведенням конкретних прикладів з реального життя і вирішення практичних завдань. Структура реферату *обов'язково* повинна містити огляд та аналіз положень чинного законодавства з питання, що досліджується, опис протиріч та пропозиції щодо можливих правових шляхів їх усунення.

Глибина та якість написання реферату враховуються при рейтинговій оцінці успішності студентів, а також при семестровій атестації.

Розкриття обраної теми реферату повинно бути аргументовано, повністю викладено з посиланням на відповідні положення

нормативно-правових актів, які стосуються конкретного питання та посилання на відповідну наукову літературу.

Реферати з чіткими ознаками плагіату (списуванню) не розглядаються та не оцінюються.

При написанні реферату необхідно дотримуватись відповідних правил її оформлення:

- виділяти абзаци та робити посилання на джерела, що були використані при написанні роботи;

- сторінки у роботі повинні бути пронумерованими і мати поле для зауважень викладача;

- у кінці роботи повинен бути вказаний список джерел, які використовувалися при її написанні;

- на першій сторінці роботи (титульна сторінка) повинні бути вказані: назва теми, прізвище особи, яка виконала роботу, та перевіряючого, а на останній - дата її виконання і особистий підпис того, хто виконав роботу.

Обсяг реферату не повинен перевищувати 12 - 16 сторінок формату А4. Подвійний інтервал, 14 кегль, Times New Roman.

Оцінений незадовільно реферат, за згодою викладача, може бути доопрацьований або повністю перероблений, без зміни первісної тематики.

Контрольна робота, реферат виконується у відповідності з переліком рекомендованих тем, якій наведено у «Робочій навчальній програмі».

Як виняток, підготовку реферату можна виконати і не за наданим переліком тем, але таку тему роботи необхідно погодити з викладачем, що проводить заняття.

Для перевірки на можливу наявність плагіату реферат надається також у формі електронного файлу у форматі Word .doc.

Ім'я файлу електронної версії реферату визначається наступним чином: «R-VVV-прізвище студента» де VVV – номер групи.

Наприклад: «R-СП-41-Петренко.doc».

Орієнтовні теми рефератів наведені у Додатку А.

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Рейтинг студента з кредитного модуля «Інформаційне право» складається з балів, що отримуються за:

1) доповіді, відповіді, вирішення казусів та доповнення відповідей інших студентів у процесі дискусії на практичних заняттях;

2) підготовку модульної контрольної роботи.

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання:

1. Робота на практичних заняттях (максимальна кількість балів на 9 практичних заняттях складає 40:

Підготовка та презентація доповіді з тематики заняття	4
активна участь у проведенні заняття; надання повної і аргументованої, логічно викладеної доповіді, відповіді, висловлення власної позиції з дискусійних питань або повністю правильне вирішення задачі з відповідним обґрунтуванням, у поєднанні зі слухними доповненнями відповідей інших студентів у процесі дискусії	4
активна участь у проведенні заняття; надання правильних відповідей або правильне вирішення задач з незначними неточностями, порушеннями логіки викладення відповіді чи обґрунтування при вирішенні задачі	3
надання відповідей з чисельними значними похибками або вирішення задачі з грубими помилками, вирішення задачі без обґрунтування	2
Доповнення відповідей студентів, спроба надати відповідь	1

Розрахунок шкали (R) рейтингу:

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

RD = 40 + 60 = 100 балів. (для денної форми)

RD = 100 балів. (для заочної форми)

Необхідною умовою допуску до заліку є рейтинг (RD) не менше 40% від R , тобто 40 балів. Студенти, які набрали протягом семестру 60 і більше балів ($RD \geq 0,6 R$) отримують залік так відповідно до набраного рейтингу без підсумкової співбесіди з викладачем як заохочення за активну та продуктивну роботу протягом семестру.

Зі студентами, які набрали протягом семестру від 40 до 59 балів ($0,4 R \leq RD < 0,6 R$) за умови позитивного виконання модульної контрольної роботи проводиться співбесіда, яка передбачає відповіді на теоретичні питання навчального матеріалу і вирішення ситуаційних завдань.

Критерії оцінювання співбесіди.

Залікова співбесіда (ваговий бал кожного завдання – 10, максимальна кількість балів - 40):

Повна, чітка, викладена в певній логічній послідовності відповідь на поставлене питання, що свідчить про глибоке розуміння суті питання, ознайомлення студента не лише з матеріалом лекцій, але й з підручником та додатковою літературою; висловлення студентом власної позиції щодо дискусійних проблем, якщо такі порушуються у питанні;	8-10
Не зовсім повна або не достатньо чітка відповідь на поставлене питання, що свідчить про правильне розуміння суті питання, ознайомлення студента з матеріалом лекцій та підручника	5-7
Поверхова відповідь, суттєві помилки у відповіді	2-4
Неправильна відповідь, що свідчить про незнання матеріалу, але намагання студента висловити власне розуміння суті поставленого питання	1
Відсутність відповіді	0

Для отримання студентом відповідних оцінок його рейтингова оцінка (RD) переводиться згідно з таблицею:

RD	Оцінка
95 – 100	відмінно
85 – 94	дуже добре

<i>RD</i>	Оцінка
75 – 84	добре
65 – 74	задовільно
60 – 64	достатньо (задовольняє мінімальні критерії)
<i>RD</i> < 60	незадовільно
<i>RD</i> < 40	<i>незадовільно (потрібна додаткова робота)</i>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для підготовки до занять рекомендується:

- а) з'ясувати коло питань, що підлягають вивченню з теми;
- б) проаналізувати нормативний матеріал, в т. ч. відповідні зміни і доповнення, внесені в чинне кримінально-процесуальне законодавство;
- в) ознайомитись з науково-практичними коментарями правових норм, а також відомчими нормативними актами, що відносяться до питань теми;
- г) ретельно опрацювати теоретичні джерела з питань, що вивчаються (підручники, навчальні посібники, монографії тощо);
- г) вивчити додаткові теоретичні джерела, вказані в даних планах, а також рекомендовані викладачем.

При підготовці до заняття студент може отримати консультацію у викладача, що веде заняття, або чергового викладача у навчально-методичному кабінеті кафедри.

Дотримання таких порад – запорука успішного засвоєння курсу «Інформаційне право» в цілому.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова.

1. *Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика : монографія / О. А. Баранов. – Київ : Едельвейс, 2014. – 497 с. URL: <http://baa129.wixsite.com/baranov/books>
2. *Баранов О.А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи / О.А. Баранов. – К. : Видавничий дім "СофтПрес", 2005. – 316 с. URL: <http://baa129.wixsite.com/baranov/books>
3. *Баранов А. А. Информационная инфраструктура: проблемы регулирования деятельности / А. А. Баранов. – К. : ТОВ «Видавничий дім Дмитра Бураго», 2012. – 352 с. URL: <http://baa129.wixsite.com/baranov/books>
4. *Баранов А. А. Интернет: объект правоотношений и предмет регулирования : Монография / А. А. Баранов. – К. : Ред. журн. «Право України»; Х. : Право, 2013. – 144 с. (Науч. сб. «Академічні правові дослідження». Прил.. к юрид. журн. «Право України»: вып. 30). URL: <http://baa129.wixsite.com/baranov/books>
5. *Баранов А.А. Права человека и защита персональных данных / А.А. Баранов, В. М. Брыжко, Ю.К. Базанов. – К. : Государственный комитет святы и информатизации Украины, 2000. – 280 с. URL: <http://baa129.wixsite.com/baranov/books>
6. Бачило И. Л. Информационное право [И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов] : Под ред. академика РАН Б.Н. Топорнина. - СПб. : Издательство Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2005. – 725 с.
7. Копылов В. А. Информационное право / В.А. Копылов. - М.: Юристъ, 2002. – 512 с.
8. Кормич Б.А. Информационное право / Б.А. Кормич. – Х. : БУРУН и К., 2011. – 334 с.
9. Марущак А.І. Інформаційне право: доступ до інформації: навч. посіб. / А.І. Марущак. – К.: КНТ, 2007. – 532 с.
10. Марущак А.І. Інформаційне право: регулювання інформаційної діяльності: навч. посіб. / А.І. Марущак. – К.: Скіф, 2008. – 334 с.
11. Кудрявцева С. П. Міжнародна інформація: навчальний посібник / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос. — К.: Видавничий дім "Слово", 2008. — 400 с.

12. Чучковська А. В. Правове регулювання електронної комерції в Україні : навч. посіб. / А. В. Чучковська; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. - К. : Центр учб. л-ри, 2007. - 223 с.
13. Презентації лекційних занять в електронному вигляді.
14. книги, до яких вільний доступ за адресою: URL: <http://baa129.wixsite.com/baranov/books>

Допоміжна.

15. Белєвцева В.В. Правовий режим інформаційних ресурсів // Інформація і право. – 2011. – №3. – С. 41.
16. Бондарчук Ю.В., Марущак А.І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи. Навчальний посібник. - К.: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. - 372 с.
17. Ботвінкін О. Система охорони державної таємниці в Україні. Історичний аспект / О. Ботвінкін // Прав., нормат. та метрол. забезп. системи захисту інформації в Україні. - 2006. - Вип. 2. - С. 83-88.
18. Вакал А. С. Правовий режим регулювання інституту банківської таємниці в Україні та напрямки його вдосконалення [Електронний ресурс] / А. С. Вакал // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи Національного банку України. – Режим доступу: <http://bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2011/90e1d54b4fab1c31c6d0e594d8bb1464.pdf>
19. Декларація принципів «Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии» [Электронный ресурс]. Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества. Женева, 12 декабря 2003 года. – Режим доступа : http://www.itu.int/dms_pub/itu-s/md/03/wsis/doc/S03-WSIS-DOC-0009!R1!PDF-R
20. Директива Європейського Парламенту та Ради 97/66/ЄС від 15 грудня 1997 року «Про обробку особистих даних і захист приватної інформації в телекомунікаційному секторі».
21. Европейская конвенция о защите прав человека и основополагающих свобод // Вісник Верховного Суду України, 1997. - № 3.
22. Закон України "Про Національну програму інформатизації" / Верховна Рада України // Відомості Верховної ради України. – 1998. – № 27-28. – ст. 181

23. Закон України "Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації" / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 49. – ст. 299.
24. Закон України "Про телекомунікації" / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – ст. 155
25. Закон України «Про авторське право і суміжні права» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – ст. 64.
26. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» / Верховна Рада України // Відомості Верховної ради України. – 1995. – № 7. – ст. 45.
27. Закон України «Про видавничу справу» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 32. – ст. 206.
28. Закон України «Про державну статистику» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 43. – ст. 608.
29. Закон України «Про доступ до публічної інформації» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – ст.314.
30. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» / Верховна Рада України // Відомості Верховної ради України. – 1991. – № 1. – ст. 1
31. Закон України «Про електронний документ та електронний документообіг» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 36. – ст. 275.
32. Закон України «Про захист персональних даних» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – ст. 481.
33. Закон України «Про інформаційні агентства» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – ст. 83.
34. Закон України «Про інформацію» / Верховна Рада України // Відомості Верховної ради України. – 1992. – № 48. – ст. 650.
35. Закон України «Про кінематографію» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 22. – ст. 114.
36. Закон України «Про музеї та музейну справу» / Верховна Рада України // Відомості Верховної ради України. – 1995. – № 25. – ст. 191.

37. Закон України «Про науково-технічну інформацію» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1993.– № 33. – ст. 345.
38. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України, 1992. – № 12. – ст. 165.
39. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» / Верховна Рада України // Відомості Верховної ради України. – 1994. – № 15. – ст. 86.
40. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» / Верховна Рада України // Відомості Верховної ради України. – 1998. – № 27-28. – ст. 181.
41. Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 48. – Ст. 296.
42. Закон України «Про основи національної безпеки України» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – ст. 351.
43. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні до 2015 року»;
44. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – ст.102.
45. Закон України «Про поштовий зв'язок» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 43. – ст. 1918.
46. Закон України «Про радіочастотний ресурс України» / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 298.
47. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» / Верховна Рада України. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
48. Закон України «Про телекомунікації» / Верховна Рада України. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – ст. 155.
49. Закон, ВР України "Про державну таємницю" / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – ст.93.

50. Коваль В.В. Законодавче визначення поняття «інформаційний ресурс» / В.В. Коваль // Науковий вісник НУБіП України, – 2012. – № 173.
51. Кохановська О.В. Теоретико-правовий аналіз законодавчих визначень інформації та понять, суміжних з інформацією / О.В. Кохановська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2005. – С. 13-16.
52. Логінова С. М.. Адвокатська таємниця: теорія і практика: дис. канд. юрид. наук: 12.00.10. – К. : Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. 2002. – 183 арк.
53. Марутян Р. Інформаційні ресурси: нові підходи до визначення поняття / Р. Марутян // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — К., 2009. — Вип. 18. — С. 93-104.
54. Марущак А. Правове регулювання відносин щодо лікарської таємниці в Україні / А. Марущак // Юридичний радник. – 2007. – №3.
55. Модельний інформаційний кодекс для держав-учасників СНД. Частина перша.
56. Наказ Державного комітету зв'язку та інформатизації України «Про затвердження Порядку надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» № 149 від 15.08.2003 / Офіційний вісник України. – 2003. – № 48. – ст. 2547.
57. Наказ Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України та Державного комітету зв'язку та інформатизації України «Про затвердження Порядку інформаційного наповнення та технічного забезпечення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади та Порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади» № 327/225 від 25.11.2002 р.;
58. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 11.07.2003 № 185 "Про затвердження Правил роздрібної торгівлі продовольчими товарами" / Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 30. – ст. 1581.
59. Наказ Міністерства економіки України від 19.04.2007 № 103 «Про затвердження Правил продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями» /

- Міністерство економіки України // Офіційний вісник України. – 2007. – № 80. – ст. 2982.
60. Наказ Міністерства економіки України та Міністерства транспорту та зв'язку від 11.06.2008 № 206/699 "Про затвердження Правил продажу товарів поштою" / Міністерство економіки України та Міністерство транспорту та зв'язку // Офіційний вісник України. – 2008. – № 62. – ст. 2102.
 61. Палагнюк Ю. В. Державне регулювання аудіовізуальних засобів масової комунікації : європейський досвід та Україна: [монографія] / Ю. В. Палагнюк. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – 236 с.
 62. Постанова Кабінету Міністрів «Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» №3/2002 від 04.01.2002 року;
 63. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади» № 1302 від 29.08.2002 року;
 64. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний уряд» № 208 від 24.02.2003 / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України. – 2003. № –9. – ст. 378.
 65. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2004, № 326 "Про затвердження Положення про Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів" / Кабінет Міністрів України // Офіційний вісник України. – 2004. – № 11. – ст. 665.
 66. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика: Навч. посіб.- 2-ге вид, стер. / Г.Г. Почепцов, С.А. Чукут. – К. : 2008. - 663 с.
 67. Правовий режим комерційної таємниці на підприємстві / О.Є. Аврамова, Т.М. Марченко // Вісник НТУ «ХП». – 2013. – № 6. – С. 16-19.
 68. Присяжний П. Правові стандарти ради Європи щодо плюралізму ЗМІ: відображення в українському законодавстві та дотримання в національному інформаційному просторі / П. Присяжний // Теле- та радіожурналістика. – 2013. – Випуск 12. – С. 202–211.
 69. Синеокий О.В. Високотехнологічне інформаційне право України / О.В. Синеокий. - Х. : Право, 2010. - 360 с.
 70. Томашевський О.М., Цегелик Г.Г., Вітер М.Б., Дубук В.І. Навчальний посібник. - К.: Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. - 296 с.

71. Тунисская программа для информационного общества. Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества. Документ WSIS-05/TUNIS/DOC/6(Rev.1)-R 18 ноября 2005 года. Оригинал: английский. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.itu.int/wsis/documents/doc_multi.asp?lang=en&id=2266|2267
72. Указ Президента України від 08.07.2009 № 514 «Про Доктрину інформаційної безпеки України» / Президент України // Офіційний вісник Президента України. – 2009. – № 20. – стор. 18. – ст. 677.
73. Указ Президента України від 17.07.2006 № 621 «Про Положення про порядок підготовки документів щодо надання доступу до державної таємниці іноземцям та особам без громадянства»
74. Указ Президента України від 27.09.1999 № 1229 "Про Положення про технічний захист інформації в Україні" / Президент України // Офіційний вісник України. – 1999. – № 39. – ст. 1934.
75. Указ Президента України від 31.07.2000 № 928 "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні" / Президент України // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 143.
76. Шарабурина О.О. Поняття адміністративно-правового режиму інформації з обмеженим доступом (основні підходи) // Часопис Київського університету права. – 2011. – С. 120-123.
77. Directive 2002/19/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities (Access Directive) [Электронный ресурс] / Европейский парламент и Совет. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002L0019:EN:HTML>
78. Directive 2002/20/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on the authorisation of electronic communications networks and services (Authorisation Directive) [Электронный ресурс] // Official Journal L 108 , 24/04/2002 P. 0021 – 0032. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002L0020:EN:HTML>

79. Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (Framework Directive) [Электронный ресурс] / Европейский парламент и Совет // Official Journal L 108 , 24/04/2002 P. 0033 – 0050. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:108:0033:0033:EN:PDF>
80. Directive 2002/22/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services (Universal Service Directive) [Электронный ресурс] / Европейский парламент и Совет // Official Journal L 108, 24/04/2002 P. 0051 – 0077. – Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:108:0051:0051:EN:PDF>
81. Directive 2009/136/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 amending Directive 2002/22/EC on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services, Directive 2002/58/EC concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector and Regulation (EC) No 2006/2004 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws [Электронный ресурс] / Европейский Парламент и Совет // Official Journal L 337 , 18/12/2009 P. 0011 – 0036. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:337:0011:0036:En:PDF>
82. Directive 2009/140/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 amending Directives 2002/21/EC on a common regulatory framework for electronic communications networks and services, 2002/19/EC on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities, and 2002/20/EC on the authorization of electronic communications networks and services Text with EEA relevance [Электронный ресурс] // Official Journal L 337 , 18/12/2009 P. 0037 – 0069. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:337:0037:0069:EN:PDF>

ДОДАТОК А. ОРИЄНТОВНІ ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Правовий зміст права свободи слова та права на інформацію.
2. Правові аспекти інформаційного суспільства.
3. Технології Інтернету речей – правові проблеми.
4. Поняття інформаційної сфери та її склад.
5. Інформаційна інфраструктура та її склад.
6. Правові особливості інформації та інформаційних процесів.
7. Інформація як об'єкт суспільних відносин.
8. Предмет інформаційного права та його складові.
9. Комплексність метода інформаційного права.
10. Методологічні засади формування принципів інформаційного права.
11. Система принципів інформаційного права.
12. Інститути права. Класифікація інститутів інформаційного права.
13. Система інститутів інформаційного права.
14. Особливості термінологічної системи інформаційного права.
15. Базові терміни інформаційного права.
16. Основні характеристики галузі права.
17. Інформаційне право як комплексна галузь права.
18. Концепція правовідносин у сучасному інформаційному праві.
19. Об'єкт правовідносин в інформаційній сфері.
20. Суб'єктний склад інформаційних правовідносин.
21. Взаємозв'язок правосвідомості та права.
22. Чинники формування правосвідомості.
23. Стратегічні та концептуальні документи, що формують правосвідомість в інформаційній сфері.

ДОДАТОК Б. ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ЗАЛКУ

1. Інформаційні права та свободи, їх обмеження. Національне законодавство та міжнародне право.
2. Інформаційне суспільство: причини виникнення, основні риси та характеристики.
3. Інформаційне суспільство: визначення, основні міжнародні та національні документи.
4. Інформаційне суспільство: мета побудови, національна стратегія розвитку, її основні напрями та їх зміст.
5. Інтернет речей: приклади застосування, основні функціональні елементи.
6. Визначення Інтернету речей, його характерні властивості.
7. Проблеми цифрової нерівності та шляхи її подолання.
8. Переваги інформаційного суспільства та Інтернету речей.
9. Інформаційні процеси, характерні для складних динамічних систем.
10. Визначення інформаційної сфери, характеристика її складових.
11. Визначення інформаційної інфраструктури, характеристика її складових.
12. Класифікація суспільних відносин, пов'язаних з інформаційною інфраструктурою.
13. Класифікація елементів інформаційної інфраструктури.
14. Склад інституціональної система інформаційної сфери України, характеристика окремих складових.
15. Мета діяльності та завдання Національної ради з питань телебачення та радіомовлення.
16. Мета діяльності та завдання Державної служби зв'язку та захисту інформації.
17. Навести основний перелік властивостей інформації та надати їх характеристики.
18. Навести додатковий перелік властивостей інформації та надати їх характеристики.
19. Особливості інформаційних процесів, їх етапи та їх зміст.
20. Приклади здійснення процесу поширення інформації, загальна вимога до цього процесу.
21. Зміст та особливості процесу знищення інформації.

22. Визначення терміну інформація, порівняльний аналіз різних дефініцій.
23. Визначення предмета правового регулювання.
24. Надати визначення інформаційних відносин та пояснити їх зміст на всіх етапах обороту інформації.
25. Надати визначення інформаційно-інфраструктурних відносин та пояснити їх зміст.
26. Предмет правового регулювання інформаційного права та його складові.
27. Визначення метода правового регулювання. Склад методів правового регулювання.
28. Комплексність метода інформаційного права.
29. Визначення метода інформаційного права. Комплексність метода інформаційного права.
30. Роль та значення принципів права. Система принципів галузі права.
31. Діалектика співвідношення загальних принципів права та принципів галузі права, зміст загальних принципів права.
32. Принципи інформаційного права та їх система.
33. Система принципів інформаційного права у сфері створення інформації.
34. Система принципів інформаційного права у сфері розвитку інформаційної інфраструктури.
35. Своєчасність, достовірність та повнота інформації як принцип інформаційного права.
36. Гармонізація інтересів особи, суспільства і держави в інформаційній діяльності як принцип інформаційного права.
37. Інститути права. Класифікація інститутів інформаційного права.
38. Система інститутів інформаційного права
39. Термінологічна система.
40. Особливості термінологічної системи інформаційного права.
41. Базові терміни інформаційного права.
42. Стисла характеристика правового інституту «засоби масової інформації».
43. Визначення галузі права.
44. Класифікація галузей права.
45. Обмеженість класичного критерію визначення самостійної галузі права.
46. Комплексний критерій визначення самостійної галузі права.

47. Інформаційне право як комплексна галузь права.
48. Визначення інформаційного права.
49. Основні цілі інформаційного права та їх зміст.
50. Особливості суспільних відносин в інформаційній сфері.
51. Визначення інформаційні правовідносини. Особливості інформаційних правовідносин.
52. Визначення об'єкту правовідносин в інформаційній сфері.
53. Складові об'єкту правовідносин в інформаційній сфері
54. Суб'єктний склад інформаційних правовідносин та їх характеристика.
55. Визначення правосвідомості та її характеристика.
56. Складові правосвідомості та їх характеристика.
57. Функції правосвідомості: пізнавальна; оціночна; регулятивна
58. Взаємозв'язок правосвідомості та права. Єдність та різниця права та правосвідомості.
59. Чинники формування правосвідомості.
60. Чинники формування правосвідомості в інформаційній сфері.

Навчальне видання

Ганотій В.Д.

Інформаційне право

Навчальний посібник

Підписано до друку 20.11.2018 р. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 5,7.
Наклад 300 прим. Зам. № 2944

Видано та надруковано ФО-П Однорог Т.В.
72313, м. Мелітополь, вул. Героїв Сталінграда, 3а
Тел. (098) 243 96 51

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої
продукції від 29.01.2013 р. серія ДК № 4477